

КИЇВСЬКА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ

МАГІСТЕРСЬКА ПРОГРАМА «СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
«Комунікаційні наративи вшановування пам'яті про війну в Україні як
чинники формування національної ідентичності»

Студент\ка: Алексейченко Рита Євгеніївна
Науковий\ва керівник\ця: Лягуша Антон

Для здобуття освітнього ступеня: Магістр
за спеціальністю: С4 Психологія
Освітня програма «Соціальна психологія»

Київ 2026

АНОТАЦІЯ	3
ABSTRACT	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ	9
1.1. Академічна дискусія: соціальна ідентичність та колективна пам'ять в умовах загрози	9
1.2. Суспільна значущість дослідження: глобальний та національний контексти	12
1.3. Дослідницька рамка	14
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	16
2.1. Методологічний дизайн дослідження	16
2.1.1. Контент-аналіз публічних комунікацій	17
2.1.2. Кількісне онлайн-опитування	24
2.1.3. Напівструктуровані глибинні інтерв'ю	34
2.2. Результати емпіричного дослідження	38
РОЗДІЛ 3. ВИСНОВКИ ТА ДИСКУСІЯ	41
3.1. Ключові наукові висновки	41
3.2. Відповіді на завдання дослідження	41
3.3. Обмеження дослідження	42
3.4. Пропоновані рекомендації	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ДОДАТКИ	50
Додаток А. Форма поінформованої згоди	50
Додаток Б. Критерії відбору респондентів та оцінка «психологічної готовності»	52
Додаток В. Анкета для кількісного опитування	53
Додаток Г. Гайд напівструктурованого інтерв'ю	61

АНОТАЦІЯ

Війна в Україні запустила динамічні процеси формування колективної пам'яті, де практики меморіалізації та комунікації меморіалізації є активним майданчиком для впливу на формування національної ідентичності. Попри суспільну значущість цих процесів і теоретичну рамку, бракує емпіричних досліджень щодо впливу комунікаційних наративів на відчуття національної ідентичності в умовах триваючого конфлікту. Для розв'язання цієї проблеми застосовано підтверджувальний змішаний дизайн (mixed-methods). Емпірична база охоплює контент-аналіз публічних комунікацій ($n=268$), кількісне опитування ($n=136$) та глибинні інтерв'ю ($n=10$). Результати підтвердили, що меморіальні комунікації впливають на формування національної ідентичності як підтримувальне середовище. Контент-аналіз виявив домінування фрейму «Єдності» (35,4%), при цьому зафіксовано стійкий тренд на персоналізацію наративів, зростання фрейму «Героїзації» з 13% до 21%. Опитування підтвердило високу значущість національної ідентичності ($M=9,54/10$) та виявило амбівалентність сприйняття меморіалів. Встановлено значущий кореляційний зв'язок між емоцією надії та уявленням про спільне майбутнє нації ($\rho=+0,187$). Глибинні інтерв'ю засвідчили інституціоналізацію хвилини мовчання як обов'язкової соціальної норми та домінування емоційного патерну «скорботного патріотизму».

Ключові слова: національна ідентичність, колективна пам'ять, меморіалізація, соціальна ідентичність, комунікаційні наративи, фреймінг, війна в Україні.

Загальний обсяг роботи становить 11264 слів.

ABSTRACT

The war in Ukraine has triggered dynamic processes of collective memory formation, where memorialization practices and memorialization communication are an active platform for influencing the formation of national identity. Despite the social significance of these processes and the theoretical framework, there is a lack of empirical research on the impact of communication narratives on the sense of national identity in the context of an ongoing conflict. To address this issue, a confirmatory mixed-methods design was used. The empirical base includes content analysis of public communications (n=268), a quantitative survey (n=136), and in-depth interviews (n=10). The results confirmed that memorial communications influence the formation of national identity as a supportive environment. Content analysis revealed the dominance of the “Unity” frame (35.4%), while a steady trend towards personalization of narratives was recorded, and the growth of the “Heroization” frame from 13% to 21%. The survey confirmed the high significance of national identity ($M=9.54/10$) and revealed the ambivalence of the perception of memorials. A significant correlation was established between the emotion of hope and the idea of a common future of the nation ($\rho=+0.187$). In-depth interviews confirmed the institutionalization of a moment of silence as a mandatory social norm and the dominance of the emotional pattern of “mourning patriotism”.

Keywords: national identity, collective memory, memorialization, social identity, communication narratives, framing, war in Ukraine.

The total volume of the work is 11264 words.

ВСТУП

Війна в Україні спричинила безпрецедентний суспільний запит на організацію процесу вшанування пам'яті героїв та осмислення трагедій, що відбуваються з українцями щодня. Від початку повномасштабного вторгнення структура цього запиту, його сенси і способи переживання втрати зазнали суттєвих змін. У перші роки великої війни практики вшанування мали переважно реактивний характер, у зв'язку з нерозумінням ситуації, неочікуваністю всього, що відбувається для українців і відсутності чітких адміністративно-політичних процедур щодо процесів ушанування пам'яті та комунікації меморіалізації. З часом та посиленням бойових дій, а також постійного поглиблення рівня залученості українців у воєнний контекст і збільшення кількості трагедій виникла гостра потреба у структурованих підходах до меморіалізації, оскільки комеморативні процеси, що вже відбувались, або ж ритуали пам'яті про трагедію або загиблих могли викликати неоднозначну реакцію у різних суспільних груп. Це і викликало потребу у формуванні загальнополітичного процесу та інституціоналізованих адміністративних рішень (Istomina & Mykhailenko, 2024; Lysenko & Kovalchuk, 2023).

Війна запустила динамічний процес переходу пам'яті на новий рівень, у межах якого практики меморіалізації виступають не лише засобом вшанування минулого, а й активним інструментом конструювання соціальних ідентичностей та зміцнення національної єдності (Assmann, 2011). Постійне переживання травми і екзистенційна загроза існування для українців активувала потребу у якіснішій самоідентифікації, а кількість травматичного досвіду, з яким стикається суспільство, викликало і продовжує потребувати інституціоналізації практик переживання горя – як на індивідуальному рівні, так і на рівні всього суспільства.

Розуміння комунікаційних наративів і форм комунікації навколо пам'яті має критичне соціально-психологічне значення, оскільки воно визначає те, як суспільство інтерпретує війну, трагедію, героїзм, підтримує колективну стійкість (resilience) та допомагає формувати відчуття приналежності (Cruwys et al., 2023; van Dijke & Porre, 2022). Деякі з таких практик виникли стихійно як реакція родин загиблих на власну трагедію, але згодом набули загальноприйнятого статусу і стали атрибутами (наприклад, поховання військових на окремих частинах кладовища, використання сталих національних символів тощо). Водночас з'являється дедалі більше централізованих ініціатив, хоча і вони почали з'являтися на суспільний запит. Наприклад, загальнонаціональна хвилина мовчання, ініційована як відповідь на масову потребу суспільства щоденного способу вшанувати пам'ять загиблих, на сьогодні є частиною великої системи – про загальнонаціональну хвилину мовчання оголошують публічно через системи сповіщення, заклади

зупиняють роботу на хвилину о 09:00 та навіть водії авто можуть зупинитися на дорозі, щоб вшанувати пам'ять воїнів, що загинули. Вона перетворилася на обов'язковий щоденний ритуал і рутинний спосіб осмислення втрати, що актуалізує рамку колективної шани (Asmolov & Asmolov, 2024; Halbwachs, 1992).

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю критичного аналізу того, як конструюються та комунікуються наративи про колективну пам'ять і національну ідентичність безпосередньо в умовах триваючого збройного конфлікту. У ширшому науковому контексті вивчення впливу символічних наративів і публічного дискурсу на міжгрупові відносини розширює емпіричну базу теорії соціальної ідентичності та політики пам'яті (Tajfel & Turner, 1979; Olick & Robbins, 1998).

Наукова соціально-психологічна проблема полягає у недостатньому розумінні механізмів впливу комунікаційних наративів меморіалізації на колективну пам'ять і соціальну ідентичність в умовах активної фази війни. Емоційна складова процесів комунікації пам'яті здається очевидною, проте не описана у контексті впливу на формування та відчуття національної ідентичності, не структурована у фрейми, які б категоризували ці наративи у зрозумілі напрями комунікації. Соціальні процеси в Україні мають інтенсивний комунікаційний характер, суспільство щодня стикається з десятками або сотнями комунікаційних повідомлень, спрямованих на вшанування пам'яті про війну або загиблих, тож масовий досвід зіткнення з втратами безпосередньо впливає на емоційний стан індивідів та загальну групову динаміку. Оскільки війна має загальносуспільний вимір, практики меморіалізації стають необхідною умовою для опрацювання колективної травми та формування коректного історичного наративу (Brusenko, 2025). Попри те, що значення меморіалів для психологічного зцілення та інтеграції є загально визнаним у світовій науці (Erll, 2021; Wertsch, 2022), досі бракує емпіричних досліджень їхнього впливу в контекстах, де суспільство є не віддаленим спостерігачем історичних подій, а безпосереднім носієм живого травматичного досвіду, який продовжує накопичуватися і створювати нові прецеденти і досі.

З огляду на цю прогалину, головне дослідницьке питання роботи звучить так: яким чином комунікаційні наративи вшанування пам'яті про війну в Україні впливають на формування національної ідентичності, емоційне опрацювання пережитого досвіду та міжгрупову згуртованість?

Об'єктом дослідження є комунікативні процеси, пов'язані з меморіалізацією війни в Україні. **Предметом** дослідження є комунікаційні наративи вшанування пам'яті про війну в Україні та їхній вплив на формування національної ідентичності. **Мета** дослідження полягає у визначенні

комунікаційних наративів вшанування пам'яті про війну в Україні, їхнього впливу на формування національної ідентичності.

Відповідно до мети були визначені такі **завдання**:

1. Проаналізувати та категоризувати комунікаційні наративи, що застосовуються в практиках вшанування пам'яті про війну в Україні, визначивши домінантні наративи, канали та комунікаційні прийоми, що застосовуються для комунікації пам'яті.
2. Дослідити вплив цих комунікаційних наративів, каналів або форм комунікації на формування та відчуття національної ідентичності через аналіз їхнього впливу на значущість національної належності, емоційні реакції та міжгрупові установки.
3. Вивчити роль практик меморіалізації у формуванні колективної пам'яті з урахуванням символічних значень і соціально-політичних наслідків.

Для вирішення поставленої проблеми висунуто такі **гіпотези**:

- **H0 (нульова гіпотеза):** комунікаційні наративи вшанування пам'яті про війну в Україні не мають значущого впливу на формування національної ідентичності в українському суспільстві.
- **H1 (альтернативна гіпотеза):** комунікаційні наративи вшанування пам'яті про війну в Україні мають значущий вплив на формування національної ідентичності, посилюючи відчуття національної єдності, належності та колективної солідарності.

Для всебічної перевірки гіпотез обрано змішаний підтверджувальний дизайн дослідження (mixed-methods), що поєднує кількісні та якісні підходи. Збір та аналіз емпіричних даних здійснювалися за допомогою контент-аналізу медіаматеріалів (аналітична вибірка $n=268$ одиниць), напівструктурованих глибинних інтерв'ю ($n=10$) та структурованого кількісного опитування (валідована вибірка $n=136$). Перевага такого методологічного підходу полягає в можливості тріангуляції даних: контент-аналіз дозволяє об'єктивно виміряти публічні наративи, категоризувати їх у відповідні фрейми та структурувати їхню таглість крізь роки, тоді як інтерв'ю та опитування верифікують їхнє суб'єктивне сприйняття та вплив на індивідуальному рівні, що може довести або спростувати вплив певних наративів на усвідомлення своєї національної ідентичності, підсилення цього розуміння, або його послаблення. Основними обмеженнями такого дизайну є складність забезпечення беззаперечної репрезентативності в умовах бойових дій через недоступність і неможливість проводити такі дослідження на близьких до бойових дій територіях, чутливість людей до певних запитань, а також різний рівень психологічної готовності респондентів, що компенсувалося етичним контролем та специфічними критеріями відбору вибірки, де люди, що

висловлювали відчуття гострого дистресу через теми війни, або заявляли, що відчують сильні емоції, говорячи та аналізуючи теми пам'яті про трагедії, виключались з вибірки та не допускались до проходження опитування або інтерв'ю у разі наявності такого дистресу.

Структура роботи. Текст магістерської роботи і дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У першому розділі наведено теоретико-методологічний аналіз наукової дискусії та обґрунтовано дослідницьку рамку роботи щодо комунікацій вшанування пам'яті про війну, теоретична база щодо того, як переживання спільної травми впливає на національну ідентичність та які соціально-психологічні процеси в групах можуть відбуватися у зв'язку з такими практиками. Другий розділ присвячений емпіричному дослідженню, де детально описано дизайн, методи збору даних та викладено результати аналізу відповідно до всіх трьох обраних методів – контент-аналізу, опитування та напівструктурованих глибинних інтерв'ю. Третій розділ містить дискусію, у якій отримані результати співвідносяться з теоретичними очікуваннями, а також практичні рекомендації, створені на основі дослідження та теоретичної рамки. Повний обсяг основного тексту роботи становить 11264 слів.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

1.1. Академічна дискусія: соціальна ідентичність та колективна пам'ять в умовах загрози

Сучасне розуміння впливу війн і криз на суспільство вимагає інтеграції теорій соціальної ідентичності та колективної пам'яті. У контекстах, де ці кризи або загрози є екзистенційними, чим безпосередньо є війна росії проти України, це особливо важлива теоретична рамка, що дозволяє подивитися на процеси формування, посилення та відчуття національної ідентичності під новим кутом. Фундаментальні засади теорії соціальної ідентичності визначають, що ідентичність особистості формується через усвідомлення людиною своєї належності до певної спільноти, а також емоційну значущість цієї належності, що обов'язково супроводжується порівнянням спільноти з іншими групами (Tajfel, 1981; Tajfel & Turner, 1979). Це приводить до категорій розмежування на інгрупу (до якої належить суб'єкт) та аутгрупу (до якої належать інші) та дозволяє особистості простіше відповідати на запитання про власну ідентичність і усвідомлювати свою соціальну роль (Turner, 1987). Суспільні процеси, що відбуваються в Україні та з українцями з початку повномасштабної війни яскраво демонструють практичну частину цієї теоретичної рамки – екзистенційна загроза спричинила потребу українців якісніше самоідентифікуватися, окремі групи стали потребувати нових спільнот і формувати їх – як-то активісти, благодійні фонди, волонтери, добровольці тощо. Українці закордоном також потребують ідентифікації себе з Україною, тож також використовують атрибути, що дозволяють підкреслити цю належність і значущість цієї належності для окремих людей.

Ця теорія також корелює з тим, що кожен індивід має множинні соціальні ролі, більшість яких ідентифікується через належність до певної групи. Наприклад, ідентичність «науковець» є прямою належністю до наукової спільноти, ідентичність «підприємець» – до сфери бізнесу, а «студент» – до студентської спільноти. У контексті повномасштабної війни українці також виокремили групи, що утворилися у відповідь на воєнні виклики і бути частиною яких для багатьох стало фундаментом усвідомлення власного внеску у захист держави. Наприклад, активісти або волонтери, згадані раніше, люди, що системно підтримують Сили Оборони благодійними внесками тощо. Належність до цих груп, навіть на базовому рівні, є важливою частиною самоідентифікації, оскільки вони дозволяють опрацювати власний досвід того, як особистість справляється з екзистенційними викликами, а також ідентифікувати аутгрупу або тих, хто до неї належить, набагато простіше. Розуміння цих фундаментальних засад підкреслює, що групова динаміка і стосунки в групі мають значно більший вплив на кожного індивіда, ніж це видається первинно: людина здатна змінювати розуміння власної ідентичності через потребу приналежності та

ідентифікації зі спільнотою, належати до якої для неї є прийнятним та значущим (Stets & Burke, 2021).

Ця класична теоретична рамка отримала значний розвиток у сучасних дослідженнях, які фокусуються на динаміці ідентичності в умовах екзистенційної загрози, якою є війна росії проти України. Переживання колективної небезпеки, особливо тієї, що спрямована на ідентичність та фізичне існування нації, посилює внутрішньогрупову згуртованість та формує колективну стійкість (resilience), водночас максимально загострює межі між інгрупою та аутгрупою – «нами» та «ними» (Haslam et al., 2020; van Dijke & Porre, 2022). На практичному рівні це можна якісно спостерігати у комунікації українців закордоном, що в побуті можуть спілкуватися російською мовою, водночас інші українці яскраво підкреслюють, що не здатні ідентифікувати належність таких людей до інгрупи через відсутність найбільш явного атрибуту такої належності – використання мови. В умовах національних криз соціальна ідентичність стає ключовим ресурсом для колективної мобілізації та збереження ментального здоров'я (Cruwys et al., 2023; Jetten et al., 2022). Практичний прояв цих теоретичних знань можна спостерігати в українському суспільстві з початку повномасштабної війни. Безпрецедентний сплеск благодійності та масова мобілізація українців на початку 2022 року стали прямою реакцією на національну кризу та екзистенційну загрозу (Neams & Fielding, 2024). Крім мобілізаційних ресурсів, війна і загроза існування активізували потребу людей яскравіше виражати свою приналежність: масовий перехід на українську мову в побуті та використання національної символіки є результатом суспільної потреби усвідомлювати власну національну ідентичність і публічно її маркувати.

Іншим ключовим напрямом академічної дискусії є механізми збереження та трансляції спільного досвіду, які концептуалізуються через теорії колективної пам'яті. Відштовхуючись від ідей про «соціальні рамки пам'яті», згідно з якими індивідуальні спогади завжди конструюються і підтримуються через призму групової приналежності (Halbwachs, 1925, 1992), теоретичні концепції розмежовують живу (комунікативну) та інституціоналізовану (культурну) пам'ять (Assmann, 2008). Дослідники пам'яті зазначають, що ритуали, монументи та комеморативні практики перетворюють ефемерні спогади на сталі маркери політичної та культурної ідентичності (Assmann, 2011). У цьому контексті пам'ять розглядається не просто як сховище минулого, а як активний інструмент формування сучасного суспільного ладу (Erll, 2021; Olick & Robbins, 1998). Прикладом таких сучасних практик в Україні є згадана загальнонаціональна хвилина мовчання, яка перетворилася на системний ритуал і стала обов'язковою практикою. Недотримання її сьогодні може сприйматися суспільством як посягання на пам'ять і викликати гостру негативну реакцію (Asmolov & Asmolov, 2024).

У контексті російсько-української війни ці теоретичні напрями зливаються в єдине поле вивчення політик щодо комунікації пам'яті, вшанування та колективного переживання трагедій. Це важливо також для однакового та уніфікованого розуміння того, що відбувається з нацією, державною і кожною людиною окремо – через сильний емоційний дистрес, пов'язаний з війною, самостійна рефлексія щодо трагедії може суттєво різнитися між окремими людьми або групами, враховуючи різний досвід переживання самої трагедії і травми.

Сучасні автори аналізують деколонізацію українського символічного простору та створення нових комеморативних практик як інструменти ствердження національної ідентичності – тобто відхід від попередніх, нав'язаних символів і перехід до власних ритуалів і практик (Kuzio, 2025; Nightingale & Hudson, 2024). Науковці фіксують безпрецедентно інтенсивний перехід від комунікативної до культурної пам'яті безпосередньо під час війни, що триває, де конструювання публічного простору навколо пам'яті жертв війни виступає механізмом суспільної консолідації та опору (Istomina & Mykhailenko, 2024; Lysenko & Kovalchuk, 2023).

Визначення дослідницької прогалини. Незважаючи на велику кількість теоретичної бази навколо концепцій ідентичності та пам'яті, в академічній літературі спостерігається прогалина, що продиктована новою війною, яка триває. Більшість класичних та сучасних досліджень політик пам'яті фокусується на постконфліктних і транзитних суспільствах, для яких меморіалізація – це процес рефлексії над історичними подіями, що вже минули (Alexander, 2004; Pacholska & Wagner, 2023), якими для України, наприклад, були події Другої світової війни. Натомість бракує емпіричних досліджень, які б систематизували вплив комунікаційних наративів вшанування пам'яті на формування ідентичності безпосередньо в умовах триваючої війни, де суспільство є не просто спостерігачем, а безпосереднім носієм і ретранслятором свіжого травматичного досвіду (Brusenko, 2025), який, до того ж, продовжує накопичуватися. Практики меморіалізації та їхній вплив під час війни досліджувалися мало, і ця прогалина обмежує розуміння того, як саме публічна комунікація пам'яті про війну взаємодіє з емоційним фоном у зв'язку з живою травмою. Це створює ризик, за якого суспільство практикує хаотичні ритуали меморіалізації, що може чинити тиск або ретравматизувати певну частину населення, оскільки держава та профільні інституції не завжди мають розроблених практик і розуміння соціально-психологічних процесів, що відбуваються в результаті комунікацій пам'яті.

Дане дослідження спрямоване на заповнення цієї прогалини шляхом встановлення ключової рамки розуміння комунікаційних наративів, їхню категоризацію та вплив на відчуття національної ідентичності і особистої

приналежності до своєї держави, а також на показ динаміки змін цих наративів протягом років, від початку повномасштабного вторгнення до 2026 року. Це дозволить не лише зрозуміти кореляцію між наративами та сприйняттям особистості, а й визначити тривалість цього процесу, його зміни та динаміку таких комунікативних наративів.

1.2. Суспільна значущість дослідження: глобальний та національний контексти

Суспільна значущість дослідження механізмів меморіалізації та їхнього впливу на національну ідентичність зумовлена глобальним науковим розумінням ролі соціальної ідентичності у подоланні колективних криз. Відчуття приналежності до згуртованої групи є критично важливим ресурсом для підтримання колективної стійкості (resilience) та ментального здоров'я суспільства в умовах екзистенційних загроз (Cruwys et al., 2023; Jetten et al., 2022). Водночас глобальний досвід підка, що комеморативні практики можуть як сприяти соціальній інтеграції та зціленню, так і поглиблювати міжгрупову напругу, якщо комунікаційні наративи не враховують чутливість травматичного досвіду (Alexander, 2004; Neal, 1998). Це важливо і на практичному рівні для контексту війни росії проти України, оскільки досвід переживання війни та травми в різних регіонах відбувається по-різному через різну інтенсивність бойових дій, наближеність регіонів безпосередньо до лінії зіткнення тощо.

Ця теоретична рамка дозволяє зрозуміти причини суспільного обурення щодо окремих меморіальних ініціатив, зокрема щодо суперечливих підходів до встановлення пам'ятників, або рутини міст, що знаходяться більш віддалено від бойових дій і мають більший доступ до атрибутів класичного цивільного життя, на відміну від людей і регіонів, що безпосередньо знаходяться у зонах бойових дій, проживають близько до лінії зіткнення або на деокупованих територіях. Впливає також і особистий досвід кожного, що спонукає людей об'єднуватися в групи всередині суспільства – наприклад, люди, чиї рідні міста потрапили у тимчасову окупацію; люди, що втратили житло у зв'язку з обстрілами; люди, що втратили близьких у війні тощо. Відсутність емпіричних даних про сприйняття масовою аудиторією комунікаційних наративів навколо війни призводить до хаотичності у практиках вшанування пам'яті і можливого наростання напруги між окремими групами. Це, зі свого боку, несе ризик ретравматизації певних груп і посилення внутрішньої напруги (Stets & Burke, 2021). Відповідно, вивчення конструювання та комунікації пам'яті про збройні конфлікти є нагальним завданням соціальної психології, оскільки безпосередньо визначає спроможність нації до повоєнного відновлення.

У національному контексті України ця проблема набуває безпрецедентної гостроти. Українське суспільство перебуває у стані триваючої війни, що супроводжується масовою травматизацією та необхідністю щоденного осмислення втрат. Формування колективної пам'яті відбувається не по завершенню конфліктів, воєн, або екзистенційних криз, як у більшості історичних кейсів, а в режимі реального часу, коли громадяни є не віддаленими спостерігачами, а прямими учасниками подій. Формування комеморативних практик у таких умовах часто має реактивний характер – з одного боку, це стимулює суспільство домовлятися та створювати нові ритуали публічного вшанування, але з іншого – може провокувати конфлікти, викликати деструктивні міжгрупові та міжособистісні взаємодії, а також підвищувати ризик ретравматизації вразливих груп (Asmolov & Asmolov, 2024; Pacholska & Wagner, 2023).

За таких обставин практики вшанування пам'яті стають активним майданчиком для підсилення відчуття національної ідентичності та збереження суспільної єдності (Lysenko & Kovalchuk, 2023). З огляду на це, емпіричне розуміння механізмів впливу комунікаційних наративів на суспільство набуває критичної ваги. Колективні комеморативні практики покликані допомагати суспільству переживати травму та формувати спільний історичний наратив. Водночас необережне конструювання повідомлень і наративів може спровокувати соціальну напругу, що суперечить цілям повоєнного відновлення і переживанню травми (Zaharova & Petrenko, 2024). Відсутність науково обґрунтованого підходу до меморіальної комунікації безпосередньо несе ризики фрагментації суспільства. Тому розуміння того, як різні комунікаційні наративи впливають на емоційний стан і міжгрупові установки українців, є необхідною умовою для підтримки суспільної консолідації.

Практична значущість дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів для розробки ефективних і етичних політик пам'яті в Україні. Зібрані емпіричні дані дозволять сформулювати доказову базу для державних інституцій, медіа, організаторів меморіальних ініціатив та лідерів громад щодо побудови таких комунікаційних наративів, які сприятимуть інклюзивності, зниженню напруженості та зміцненню національної солідарності. Крім того, результати дослідження є релевантними для ініціатив у сфері ментального здоров'я, оскільки вони емпірично обґрунтовують доцільність інтеграції травма-інформованого підходу (trauma-informed approach) у публічні комеморативні практики (Brusenko, 2025; Making Cents International, 2023). Загалом, вирішення поставленої проблеми має прямий суспільний ефект, адже пропонує науково обґрунтовані інструменти для управління колективною пам'яттю як ресурсом національного спротиву та зцілення (Cruwys et al., 2023).

1.3. Дослідницька рамка

Концептуалізація. У межах даного дослідження ключовими поняттями є «національна ідентичність» та «комунікаційні наративи меморіалізації», які концептуалізуються на перетині соціальної психології та пам'яті.

Поняття національної ідентичності розглядається через призму теорії соціальної ідентичності як усвідомлення людиною своєї належності до національної спільноти, що супроводжується емоційною та ціннісною вагою цієї належності (Tajfel, 1981). У контексті триваючої війни національну ідентичність варто розуміти як динамічний ресурс, що змінюється, а не як статичний фактор. Національна ідентичність проявляється через усвідомлення особистості себе як частини національної спільноти, внутрішньогрупову згуртованість, солідарність, а також чітке розмежування між «своїми» (інгрупою) та «чужими» (аутгрупою) (Haslam et al., 2020).

З огляду на інтенсивність публічних комунікацій пам'яті, рівень колективної травми та трагедії, а також вплив цих процесів на національну ідентичність, це потребує ретельного аналізу. Це дозволить зрозуміти, як саме змінюється рівень усвідомлення українцями себе як частини національної спільноти, а також простежити динаміку цього відчуття залежно від комунікації пам'яті та окремих наративів.

Комунікаційні наративи вшанування пам'яті визначаються як змістові та символічні конструкції, ідеї та тези, за допомогою яких у публічному просторі (через медіа, соціальні мережі та ритуали) транслюється спільний досвід війни, втрат і героїзму. Спираючись на теорію фреймінгу (Entman, 1993) та концепцію культурної пам'яті (Assmann, 2011), ці наративи розглядаються як набір специфічних фреймів (зокрема: героїзація, віктимізація, єдність, історична тяглість), через які суспільство інтерпретує трагічні події та надає їм колективного сенсу. Вивчення цих фреймів, а також аналіз їхнього впливу на відчуття національної ідентичності дозволять структурувати підходи до формування комунікаційних повідомлень навколо пам'яті про війну, трагедію і травму, а також систематизувати ті наративи, які активно транслюються в публічному просторі вже сьогодні.

Теоретична рамка: змінні та каузальні механізми. Оскільки дослідження спирається на підтверджувальний змішаний дизайн (mixed-methods), теоретична рамка вибудовується навколо перевірки зв'язку між двома змінними. Незалежною змінною (X) визначено комунікаційні наративи вшанування пам'яті про війну (як наявність і частоту використання специфічних фреймів у публічному просторі). Залежною змінною (Y) є формування або відчуття національної ідентичності (вимірюється через емоційну залученість людей-респондентів та їхню оцінку). Незалежна змінна

вимірюється шляхом контент-аналізу та фреймінгу наративів, залежна змінна вимірюється шляхом кількісного опитування, а глибинний вплив незалежної змінної на залежну досліджується шляхом проведення напівструктурованих глибинних інтерв'ю з метою розуміння механізмів цього зв'язку.

Механізм зв'язку між досліджуваними явищами пояснюється тим, що в умовах екзистенційної загрози індивідуальна травма потребує колективного осмислення. Комунікаційні наративи виконують роль психологічного інструменту, який перетворює особистий біль на спільний суспільний досвід (Alexander, 2004). Очікується, що взаємодія респондентів із комунікаціями пам'яті про війну або меморіальними комунікаціями (особливо тими, що спираються на фрейми героїзації та єдності) посилить їхню соціальну ідентичність та підвищить рівень національної консолідації (Cruwys et al., 2023). Іншими словами, важливо дослідити, чи домінування певних наративів у публічному просторі безпосередньо впливає на те, як усвідомлюється та відчувається національна ідентичність та відчуття єдності на індивідуальному рівні.

Гіпотези дослідження. На основі викладеної теоретичної рамки та для емпіричного тестування зв'язку між змінними X та Y висунуто такі гіпотези:

- **H0 (нульова гіпотеза):** комунікаційні наративи вшанування пам'яті про війну в Україні не мають значущого впливу на формування національної ідентичності в українському суспільстві.
- **H1 (альтернативна гіпотеза):** комунікаційні наративи вшанування пам'яті про війну в Україні мають значущий вплив на формування національної ідентичності, посилюючи відчуття національної єдності, належності та колективної солідарності.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методологічний дизайн дослідження

Для досягнення мети дослідження та тестування висунутих гіпотез було обрано змішаний дизайн дослідження (mixed-methods), який поєднує кількісні та якісні методи. Вибір цього дизайну зумовлений багатовимірністю об'єкта дослідження: неможливо виміряти відчуття національної ідентичності статистичними методами виключення, ігноруючи глибинні індивідуальні емоційні переживання, водночас суб'єктивне розуміння також не дасть валідних результатів без кількісної перевірки. Такий вибір також зумовлений завданням концептуалізувати комунікаційні наративи для подальшого формування рекомендацій та політик у сфері пам'яті про війну, а також категоризувати фрейми таких наративів. Обрані методи дозволяють виокремити наративи, сегментувати їх відповідно до фреймів, кількісно виміряти їхній вплив на усвідомлення національної ідентичності, а за допомогою глибинних інтерв'ю зафіксувати безпосередні механізми цього впливу на індивідуальному рівні.

Перевагою обраного підходу є можливість тріангуляції даних: об'єктивні характеристики комунікацій у публічному медіапросторі порівнюються із суб'єктивним емоційним сприйняттям. Це є принципово важливою частиною дослідження, оскільки поняття національної ідентичності може сприйматися людьми по-різному, тому напівструктуровані глибинні інтерв'ю забезпечують можливість з'ясувати, як однакові наративи по-різному впливають на відчуття власної національної приналежності.

Обмеженнями такого дизайну є складність організації багатоетапного збору даних в умовах війни та виклики щодо забезпечення репрезентативності.

Відповідно до дослідницької рамки, ключові змінні були операціоналізовані таким чином:

- **Незалежна змінна (X)** – *комунікаційні наративи меморіалізації*: операціоналізована як наявність і частота використання конкретних наративних фреймів (героїзація, віктимізація, єдність, історична тяглість) у медіаматеріалах.
- **Залежна змінна (Y)** – *формування національної ідентичності*: операціоналізована через кількісно-якісні індикатори: рівень значущості національної належності, емоційну реакцію на меморіальний контент (гордість, смуток, відчуття єдності) та оцінку міжгрупової згуртованості суспільства.

Етичні засади та процедура збору даних. З огляду на високу сенситивність теми (дослідження триваючої колективної травми), дизайн узгоджено з

вимогами Етичної комісії Національної психологічної асоціації. Збір даних передбачав застосування травмоінформованого підходу:

- *Поінформована згода та скринінг:* перед початком опитування чи інтерв'ю респонденти проходили оцінку психологічної готовності. Особи з ознаками гострого дистресу або нещодавніми втратами (без стабілізації) виключалися з вибірки для їхньої безпеки. Усі учасники надавали усвідомлену згоду.
- *Мінімізація ризиків:* учасники мали право пропустити будь-яке запитання або припинити участь без пояснення причин. Інтерв'юєром фіксувалися критерії зупинки (емоційний дистрес, вербальні сигнали перевантаження) для проактивної пропозиції паузи.
- *Анонімність та управління даними:* усі зібрані дані були повністю деперсоналізовані. З огляду на високу чутливість теми та дотримуючись травмоінформованого підходу, аудіозапис глибинних інтерв'ю не здійснювався задля забезпечення максимального психологічного комфорту та безпеки респондентів. Фіксація даних відбувалася шляхом ведення детальних текстових нотаток під час розмови. Усі нотатки зберігалися у зашифрованому вигляді на локальному носії та опрацьовувалися без застосування сторонніх засобів штучного інтелекту для уникнення витоку даних.

2.1.1. Контент-аналіз публічних комунікацій

Генеральною сукупністю першого етапу є дослідження публічного українського інформаційного простору у контексті комунікацій пам'яті про загиблих захисників і цивільних жертв збройної агресії росії проти України. До вибірки увійшли $n=268$ одиниць аналізу за 2022–2026 роки. Хронологічні межі вибірки охоплюють період від початку повномасштабного вторгнення (лютий 2022 р.) до моменту проведення дослідження (2026 р.), оскільки одна з задач дослідження зафіксувати як ранні реакції публічного інформаційного простору на трагедії, пов'язані з війною, так і наративи, що формуються як сталі практики в умовах тривалої війни.

Відбір матеріалів здійснювався з трьох типів джерел, що відображають ключові канали цифрової комеморації (Boykoff & Roberts, 2024; Breuer & Schumacher, 2023):

- офіційні заяви та публікації державних інституцій (Українського інституту національної пам'яті, Міністерства культури та стратегічних комунікацій, Київської міської військової адміністрації, регіональних ОВА та місцевих рад);

- медіаматеріали – статті та публікації загальнонаціональних і регіональних онлайн-медіа (Суспільне, Укрінформ, Hromadske, NV.ua, TSN.ua, LB.ua, Detector Media, Ukraїner та ін.);
- відкриті дописи у соціальних мережах – публічні пости в Telegram-каналах, Facebook-сторінках та Instagram-акаунтах медіа, державних інституцій, громадських організацій, платформ пам'яті та інших публічних дописів (наприклад, сторінки платформи пам'яті «Меморіал», @memorial_ukraine, медіа «Свідомі», «Громадське», інші публічно доступні матеріали та ін.).

Для уникнення порушення приватності матеріали із закритих груп та особистих сторінок з обмеженим доступом не аналізувалися. Аналіз обмежувався виключно публічно доступними публікаціями, доступними без авторизації. Відбір матеріалів здійснювався шляхом цілеспрямованого пошуку (purposive sampling) за принципом максимальної варіативності, тож до вибірки включалися матеріали різних типів джерел, платформ і часових проміжків для забезпечення залучення всього спектра комунікаційних наративів у рамках дослідницької теми. У рамках збору даних для контент-аналізу враховувалися матеріали від початку повномасштабного вторгнення (лютий 2022 р.) до сьогодні (2026 р.).

Процедура збору та аналізу даних (Контент-аналіз). Контент-аналіз проводився за процедурою дедуктивного фреймінг-аналізу (deductive framing analysis), яка передбачає застосування теоретично визначеної системи категорій до корпусу текстів (Entman, 1993; Scheufele, 1999). Одиницею аналізу була окрема публікація або допис як цілісний смисловий об'єкт, враховуючи текст і зображення за наявності. Кожній одиниці контенту присвоювався один домінуючий фрейм відповідно до змісту, акцентів і риторичних засобів публікації, щоб уникнути дублювання контенту у межах різних категорій.

Кодування проводилося ітеративно у два кроки:

1. початкове кодування за кодовою книгою (табл. 1);
2. аудит кодів із перевіркою узгодженості.

Код	Фрейм	Визначення та ознаки	Ключові слова-тригери
F1	Героїзація	Акцент на подвигу, мужності, самопожертві. Загиблий або живий захисник зображується як позитивний герой. Домінує активна, вольова дія. Наявні посмертні нагороди, цитати про честь і доблесть.	<i>герой, подвиг, захисник, самопожертва, мужність, Вічна пам'ять, нагорода, Герой України, незламність</i>

F2	Віктимізація	Акцент на стражданні, горі, невинуватій втраті. Загиблий зображується як жертва, що викликає скорботу. Присутні голоси родин, дітей, осиротілих. Системна критика, якщо загибель є наслідком неналежного захисту.	<i>втрата, горе, скорбота, залишив сина, чекала, зниклий безвісти, діти, страждання, трагедія</i>
F3	Єдність	Акцент на колективній дії та солідарності. Громади, державні установи, НГО, заклади об'єднуються для вшанування. Ритуали пам'яті як суспільний клей. Пам'ять як спільна відповідальність.	<i>разом, єдність, громада, вшанування, акція, стіл пам'яті, хвилина мовчання, ми пам'ятаємо, солідарність</i>
F4	Тяглість	Акцент на зв'язку між минулими, нинішніми та майбутніми поколіннями. Пам'ять як передача культурних і національних цінностей. Меморіали, пантеон, закон про національну пам'ять. Молодь і спадщина.	<i>покоління, пантеон, спадщина, нащадки, закон про пам'ять, меморіалізація, традиція, майбутнє, іст. тяглість</i>
F5	Інше	Матеріали, що не вписуються в основні фрейми: практична інформація (виплати, юридичні поради), технічна регуляція ЗМІ, кримінальні події тощо.	<i>виплати, документи, статус, регулювання, закон, ТЦК, компенсація</i>

Таблиця 1. Кодова книга наративних фреймів

Примітка. Складено авторкою для проведення дедуктивного фреймінг-аналізу в межах власного дослідження. Кодування здійснювалося однією дослідницею з наступним алгоритмічним аудитом; відсутність незалежної міжкодувальної перевірки є обмеженням даного аналізу.

Загальний розподіл наративних фреймів

За результатами кодування 268 одиниць аналізу (аналітична вибірка 2022–2026 рр.) отримано такий розподіл наративних фреймів (табл. 2).

Код	Фрейм	Визначення (коротко)	n	%	Домінантна платформа
F3	Єдність	Колективна дія, «ми»	95	35,4	Рівномірно
F4	Тяглість	Зв'язок із поколіннями	58	21,6	Instagram > Facebook
F2	Віктимізація	Страждання, втрата, горе	57	21,3	Facebook > Telegram
F1	Героїзація	Подвиг, мужність, сила	49	18,3	Telegram > Instagram

F5	Інше	Не підпадає під основні фрейми	9	3,4	Онлайн-медіа
	Всього		268	100,0	

Таблиця 2. Загальна частота наративних фреймів

Примітка. Власні розрахунки на основі даних контент-аналізу медіаматеріалів (n = 268).

Домінуючим фреймом став фрейм F3 «Єдність» (35,4%), що може демонструвати суспільний запит на колективне вшанування та ритуали спільної пам'яті. Фрейми F4 «Тяглість» (21,6%) та F2 «Віктимізація» (21,3%) мають практично однакову частку, разом формують понад 42% медіапростору пам'яті. F1 «Героїзація» займає четверту позицію (18,3%), що свідчить про те, що наратив індивідуального подвигу, попри виражену присутність, поступається колективним і трансгенераційним наративам.

Динаміка фреймів за роками

Аналіз розподілу фреймів у розрізі п'яти років (2022–2026) дозволяє зафіксувати такі тенденції (табл. 3).

Фрейм	2022 (n=24)	2023 (n=69)	2024 (n=84)	2025 (n=62)	2026 (n=29)	Загалом
F1 Героїзація	13%	17%	20%	18%	21%	18,3%
F2 Віктимізація	17%	22%	25%	18%	21%	21,3%
F3 Єдність	46%	35%	31%	44%	24%	35,4%
F4 Тяглість	25%	22%	20%	18%	31%	21,6%
F5 Інше	0%	4%	4%	3%	3%	3,4%

Таблиця 3. Розподіл фреймів за роками

Примітка. Власні розрахунки на основі даних контент-аналізу. Відсотки вказані як частки від річного обсягу матеріалів.

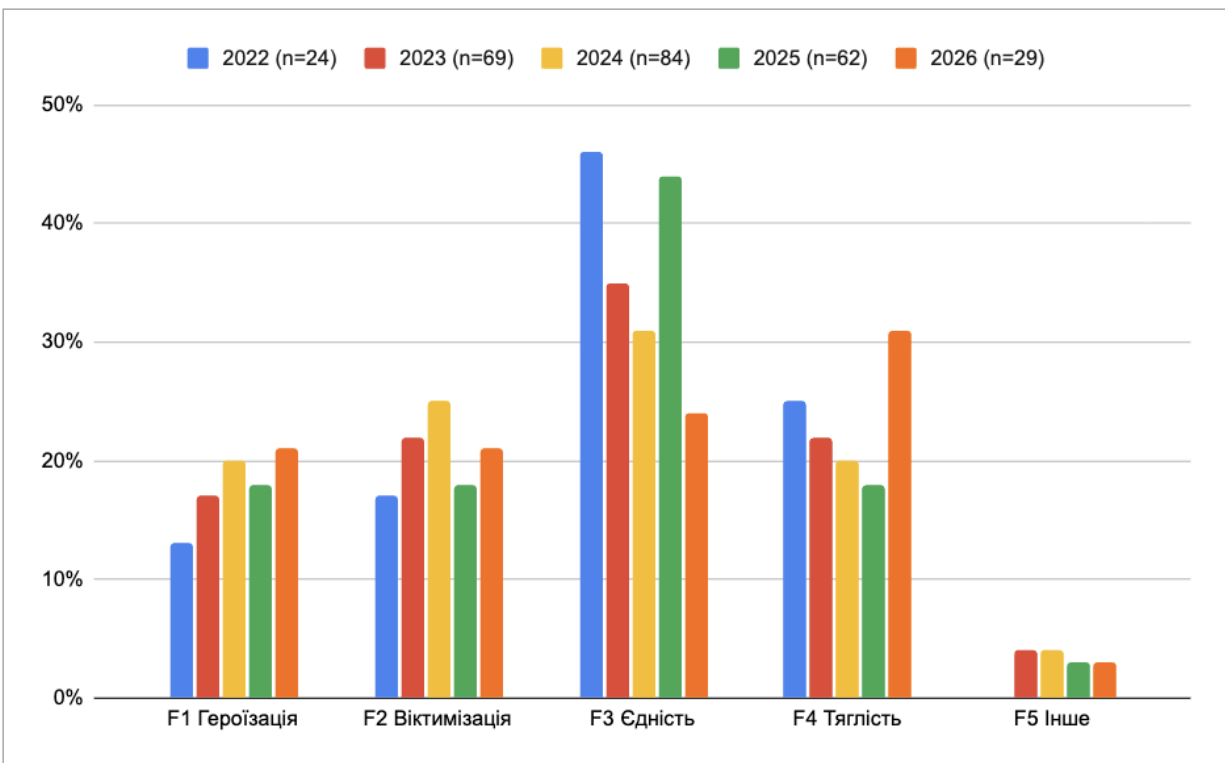

Рис. 1. Динаміка наративних фреймів у 2022–2026 роках (%)

У 2022 році фрейм F3 «Єдність» досяг максимальних 46% від річного обсягу загально аналізованого матеріалу – що може бути характерним для перших місяців повномасштабного вторгнення – з домінуванням мобілізаційного дискурсу і спільноти, що ілюструє Рис. 1., згенерований за допомогою програми Excel. У 2023 році частка фрейму F3 знизилася до 35%, а у 2024-му – до 31%, що може свідчити про поступову нормалізацію і диверсифікацію наративів. Показовим є повернення F3 до 44% у 2025 році, яке може корелювати з активізацією масових меморіальних ініціатив (зокрема, акція «Стіл пам'яті», що охопила понад 3 000 закладів у 16 країнах). Фрейм F1 «Героїзація» демонструє стійке помірне зростання впродовж усього досліджуваного періоду: від 13% (2022) до 17% (2023) і далі до 20-21% (2024-2026). Ця тенденція відображає поступове зміщення акценту із колективного на індивідуальний героїчний наратив у міру накопичення корпусу задокументованих особистих доль загиблих захисників. Фрейм F4 «Тяглість» після відносно стабільних значень у 2022-2025 рр. (18-25%) демонструє помітне зростання у 2026 р. (31%), що корелює з інституційними та політичними рішеннями щодо вшанування пам'яті та комунікації меморіалізації – наприклад, з ухваленням Закону про національну пам'ять (серпень 2025 р.) та активізацією дискусій щодо Національного пантеону.

Розподіл фреймів за платформами

Аналіз платформного розподілу свідчить про суттєві відмінності в характері контенту залежно від типу медіа (табл. 4).

Платформа	n	F1 Героїзація	F2 Віктимізація	F3 Єдність	F4 Тяглість	F5 Інше	Домінантний фрейм
Telegram	33	30%	30%	24%	15%	0%	F1 / F2
Facebook	18	6%	22%	61%	11%	0%	F3
Instagram	18	17%	0%	56%	28%	0%	F3
Онлайн-медіа та інше	110	18%	22%	30%	25%	5%	F3

Таблиця 4. Розподіл фреймів за платформами

Примітка. Власні розрахунки на основі даних контент-аналізу.

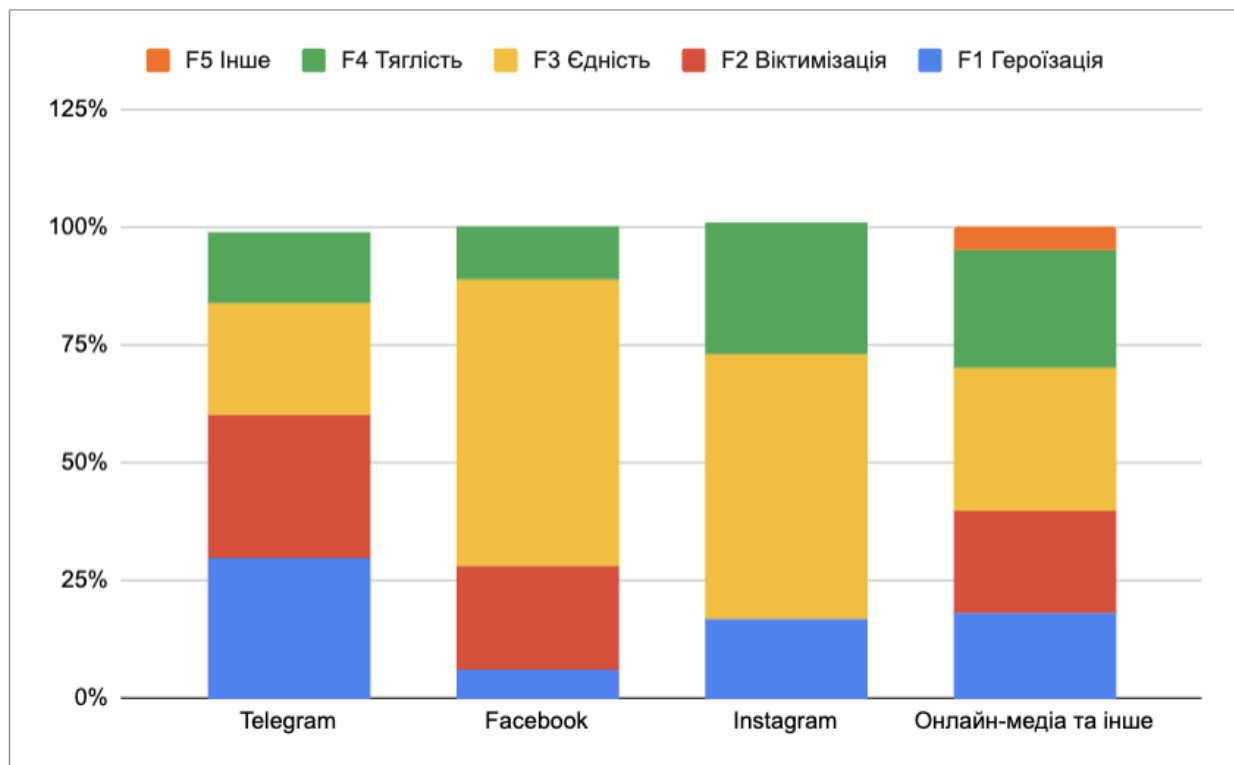

Рис. 2. Розподіл наративних фреймів за медіаплатформами (%)

Примітка. Власні розрахунки на основі даних контент-аналізу (n = 268).

Згідно з Рис.2, згенерованим за допомогою програми Excel, Telegram-канали виділяються найвищою концентрацією фреймів F1 та F2 (по 30% кожен), що пояснюється поширеністю оперативних новин і повідомлень місцевих громад про загибель захисників, що проживали там. Facebook та Instagram характеризуються домінуванням F3 «Єдність» (61% і 56% відповідно) – ці платформи функціонують переважно як простори колективних акцій пам'яті, меморіальних ініціатив та інституційної комунікації. В онлайн-медіа представлений збалансований розподіл фреймів із відносним домінуванням

F3 (30%), проте із суттєвою присутністю аналітичних матеріалів, що продукують F4 «Тяглість» (25%).

Статистична перевірка. Для тестування гіпотези щодо значущості змін у розподілі фреймів між роками застосовувався χ^2 -тест незалежності. Для кожного фрейму окремо будувалася матриця 2×5 («присутній/відсутній» $\times$ рік). Додатково розраховувалася кореляція Спірмена (ρ) між часткою фрейму та роком для виявлення лінійних тенденцій. Результати наведено у табл. 5.

Фрейм	χ^2	p-value	ρ Спірмена	Інтерпретація
F1 Героїзація	0,91	0,923	+0,90	Стабільне зростання 13-21%; $\rho=+0,90$ – сильна позитивна тенденція, статистично незначуща
F2 Віктимізація	1,48	0,831	+0,20	Стабільно 17-25%; без виразного тренду
F3 Єдність	5,29	0,259	-0,70	Пік у 2022 (46%), зниження до 31% (2024), відновлення 2025 (44%), спад 2026 (24%)
F4 Тяглість	2,32	0,677	0,00	Стабільно 18-25 %; стрибок у 2026 (31%) – може корелювати з інституційними рішеннями
F5 Інше	1,06	0,901	+0,10	Мала частка (<5%); очікувані частоти <5 – результат наблизений

Таблиця 5. Результати статистичного тестування динаміки фреймів (2022–2026 рр.)

Примітка. Власні розрахунки на основі даних контент-аналізу ($n=268$). Позначення рівнів значущості: $*p<0,05$; $**p<0,01$; $***p<0,001$; *n.s.* – статистично незначуще.

Жоден із фреймів не продемонстрував статистично значущих змін розподілу між роками (всі $p>0,25$). Загальний χ^2 -тест таблиці 5×5 також не виявив значущих відмінностей ($\chi^2=8,16$; $df=16$; $p=0,944$). Це означає, що розподіл наративних фреймів у публічному інформаційному просторі України залишається відносно стабільним упродовж усього дослідженого часу 2022–2026 рр. Водночас описова динаміка F1 «Героїзація» – стійке зростання від 13% до 21% із $\rho=+0,90$ – є найсильнішою лінійною тенденцією у вибірці і заслуговує на увагу як потенційний зсув, що може набутися статистичної значущості при розширенні вибірки або аналізі більш довгострокових часових рядів.

Відповідно до загальноприйнятих критеріїв, результат оцінюється як: $*p<0,05$ – значуще; $**p<0,01$ – значуще; $***p<0,001$ – високозначуще; *n.s.* – статистично незначуще. Усі фрейми отримали статус *n.s.*

Важливим методологічним застереженням є те, що для F5 мінімальна очікувана частота у деяких клітинках таблиці становила менше 5, що є граничною умовою застосування χ^2 -тесту. Результати для цього фрейму, відповідно, не впливають на висновки щодо чотирьох основних фреймів.

Результати контент-аналізу

Отримані результати узгоджуються з теоретичними очікуваннями, сформованими на основі концепцій framing theory (Entman, 1993) та колективної пам'яті (Halbwachs, 1992; Olick, 1999). Домінування фрейму F3 «Єдність» відповідає функції меморіальних комунікацій як практики соціальної інтеграції: в умовах тривалої війни публічна пам'ять виконує роль символічного простору, де суспільство підтверджує свою єдність і спільність втрати. Це збігається з концепцією «комунікаційної пам'яті» (Assmann, 1995), що формується в умовах живого досвіду, а також з очікуваннями щодо впливу комунікацій про пам'ять на суспільство, єднання тощо.

Суттєва присутність F4 «Тяглість» (21,6%) свідчить про те, що медіапростір поступово формує довгострокові наративні рамки, які пов'язують актуальні жертви з ширшим контекстом національно-визвольної боротьби і закладають підґрунтя для «культурної пам'яті» (Assmann, 2011). Активізація цього фрейму у 2026 р. може корелювати з ухваленням інституційних рішень (Закон про національну пам'ять, проєкт Національного пантеону), що підтверджує взаємозв'язок між медіадискурсом і державною меморіальною політикою.

Динаміка F1 «Героїзація» ($\rho=+0,90$) – найбільш виражений лінійний тренд у вибірці – відображає поступову трансформацію меморіального наративу: від переважно колективного (2022) до дедалі більш персоналізованого, де окрема особистість загиблого стає головним носієм меморіального змісту. Відмінності між платформами засвідчують, що різні медіасередовища конструюють пам'ять через різні фреймові акценти: Telegram через персоналізований некролог (F1/F2), соціальні мережі через ритуали єдності (F3), традиційні онлайн-медіа через аналітику та трансгенераційний дискурс (F4). Водночас персоніфікація меморіального наративу все ще лишається в контексті суспільної травми і трагедії – наприклад, у певних спільнотах практикують комунікації пам'яті про загибель членів своєї спільноти зі збереженням атрибутів цієї належності.

2.1.2. Кількісне онлайн-опитування

До анкетування долучилися 232 особи, проте після застосування скрінінгового фільтра (виключення осіб з оцінкою ≥ 6 за десятибальною шкалою щодо рівня емоційного перевантаження або з відповіддю «Так» на питання про гострий дистрес) до участі в опитуванні не допустились частина учасників і, як результат, до фінальної валідованої вибірки увійшли $n = 136$ респондентів.

У вибірці опитування переважають жінки (73,5%) – це може бути типовим для онлайн-опитувань в Україні з огляду на часткову мобілізацію чоловіків, а також готовності чоловіків брати участь у схожих дослідженнях, що також є частиною обережнь. Вікова структура зміщена до молодших груп: 18-24 роки – 42,6%, 25-34 роки – 39,0%. Щодо географії, то характеристика вибірки охоплює всі макрорегіони України з переважанням Центру (31,6%). Соціальна різноманітність вибірки забезпечена включенням усіх цільових груп: цивільних (55,1%), військовослужбовців (11,0%), членів родин військових та загиблих (по 11,0%), активістів (11,0%).

Характеристика	Категорія	n	%
Вік	18–24	58	42,6
	25–34	53	39,0
	35–44	12	8,8
	45–54	7	5,1
	55+	3	2,2
	Не хочу відповідати	3	2,2
Стать	Жінка	100	73,5
	Чоловік	36	26,5
Регіон	Центр України	43	31,6
	Захід України	24	17,6
	Схід України	20	14,7
	Північ України	17	12,5
	Південь України	16	11,8
	Тимчасово за кордоном	8	5,9
	Не хочу відповідати	8	5,9
Тип нас. пункту	Велике місто	92	67,6
	Маленьке місто	15	11,0
	Село / селище	14	10,3

	Інше / не відповіли	15	11,1
Соціальна роль	Цивільний/-на	75	55,1
	Військовий/-ва	15	11,0
	Член/-киня родини військових	15	11,0
	Член/-киня родини загиблого/-ї	15	11,0
	Активіст/-ка	15	11,0
	Не хочу відповідати	1	0,7
Особ. досвід	Має близьких у бойових діях	30	22,1
	Змінив/-ла місце проживання	28	20,6
	Проживав/-ла в зоні бойових дій	24	17,6
	Важко відповісти	26	19,1
	Не хочу відповідати	28	20,6

Таблиця 6. Демографічна характеристика вибірки опитування

Примітка. Складено авторкою на основі валідованої вибірки кількісного онлайн-опитування (n = 136).

Переважає більшість респондентів опитування заявила, що регулярно стикається з меморіальними матеріалами; 30,9% респондентів іноді стикаються з ними, 22,8% – часто, 11,8% – дуже часто. Разом ці три групи складають 65,4% вибірки. Лише 11,8% повідомили, що ніколи не зустрічають такого контенту, та 17,6% зустрічають його рідко. Водночас респонденти, що заявляють, що зустрічають меморіальні комунікації рідко, все одно відповідають на запитання про вплив таких комунікацій на відчуття національної ідентичності, тож відповідь на це запитання може бути пов'язана з усвідомленням певної комунікації як меморіальної.

Частота контакту	n	%
Дуже часто	16	12,4
Часто	31	24,0
Іноді	42	32,6
Рідко	24	18,6
Ніколи	16	12,4

Таблиця 7. Частота контакту з меморіальними матеріалами

Примітка. Власні розрахунки на основі даних кількісного опитування (n=136, з яких 129 відповіли на це запитання).

Запитання щодо каналів комунікації, у яких респонденти могли зустрічати меморіальні комунікації, передбачало множинний вибір – тобто респонденти могли обрати декілька варіантів відповіді. Найпоширенішими каналами є новини та медіа (54,1%), а також соціальні мережі (51,1%). Публічні простори (вулиці, білборди) відзначили 47,4% респондентів, меморіальні заходи – 44,4%, кінотеатри – 16,3%.

Канал	n*	%**
Новини та онлайн-медіа	73	54,1
Соціальні мережі	69	51,1
Публічні простори (білборди, вулиці)	64	47,4
Меморіальні заходи	60	44,4
Кінотеатри	22	16,3

Таблиця 8. Канали контакту з меморіальним контентом

Примітка. Власні розрахунки на основі даних кількісного опитування. Сума відсотків перевищує 100% через те, що питання передбачало множинний вибір.

Респонденти також у межах опитування відзначали найбільш особистісно значущі формати вшанування пам'яті. Серед них лідирують хвилина мовчання (39,0%), цифрові меморіали (30,9%) та фізичні меморіали (пам'ятники, білборди) (30,1%).

Формат	n	%
Хвилина мовчання	53	39,0
Цифрові меморіали	42	30,9
Фізичні меморіали (пам'ятники, білборди тощо)	41	30,1

Таблиця 9. Значущі формати вшанування пам'яті

Примітка. Власні розрахунки на основі даних кількісного опитування.

Для оцінки сприйняття меморіальних комунікацій в опитуванні використовувалися запитання з множинним вибором. Респонденти обирали те, як вони сприймають меморіальні комунікації або комунікації пам'яті про героїв, війну і трагедії. Більшість учасників опитування сприймає такі

комунікації як такі, що «формують спільне бачення минулого» (38,2%) та «допомагають краще розуміти події війни» (34,6%) – тобто не залишатися поза контекстом того, що відбувається. Водночас суттєва частка відзначає й інші реакції: 24,3% вважають комунікації «суперечливими або неоднозначними», 23,5% – такими, що «іноді викликають втому або перенасичення». Це підтверджує актуальність дослідження та необхідність розробки потрібних рекомендацій, оскільки відсутність консистентності в комунікаціях меморіалізації та пам'яті про війну може бути причиною відчуття суперечливості і, як результат, зростання напруги у суспільстві у зв'язку з практиками комунікації пам'яті про війну.

Характеристика	n	% від n=136
Формують спільне бачення минулого	52	38,2
Допомагають краще розуміти події війни	47	34,6
Сприяють відчуттю єдності з іншими людьми	45	33,1
Допомагають осмислювати втрати	42	30,9
Викликають сильні емоції	41	30,1
Впливають на відчуття приналежності до України	38	27,9
Іноді виглядають суперечливими / неоднозначними	33	24,3
Іноді викликають втому або перенасичення	32	23,5

Таблиця 10. Характеристики сприйняття меморіальних комунікацій

Примітка. Власні розрахунки на основі даних кількісного опитування (n = 136). Питання передбачало множинний вибір.

Для вимірювання ставлення до колективної пам'яті про війну використовувалась шкала Лікерта від 1 до 5 (1 – «зовсім не згоден/-а», 5 – «повністю згоден/-а»). Результати свідчать про високу значущість пам'яті для респондентів.

Твердження	M	SD	Мед.	Діапазон
Важливо зберігати пам'ять про події війни	4,49	0,50	4	4–5
Практики сприяють єдності суспільства	4,52	0,52	5	3–5

Практики допомагають розуміти досвід один одного	4,02	0,80	4	3–5
Практики допомагають передавати пам'ять поколінням	4,01	0,82	4	3–5
Практики можуть зменшувати конфлікти	3,52	1,12	4	2–5
Практики можуть підсилювати напругу	3,48	1,10	3,5	2–5
Відчуваю, що існує спільна пам'ять про війну	3,14	1,32	3	1–5

Таблиця 11. Описова статистика: блок «Колективна пам'ять»

Примітка. Власні розрахунки на основі даних кількісного опитування (n=136) за 5-бальною шкалою Лікерта, де 1 – «зовсім не згоден/-а», 5 – «повністю згоден/-а».

Найвищі значення отримали твердження про важливість збереження пам'яті (M=4,49; SD=0,50) та роль практик пам'яті про війну у формуванні єдності суспільства (M=4,52; SD=0,52), що може свідчити про суспільний запит на меморіальні практики як інструмент солідарності. Найбільш дискусійним виявилось твердження про існування спільної пам'яті (M=3,14; SD=1,32) – відповіді респондентів на це запитання фіксують найширший розкид думок, що відображає неоднорідність суспільного ставлення до пам'яті. Це може бути результатом того, що воєнний контекст для українського суспільства є не минулим, що варто опрацювати, а теперішнім, досвід якого постійно накопичується.

Одночасно 47,8% погоджуються з тим, що практики можуть підсилювати напругу (M=3,48), а 44,9% вважають, що вони можуть зменшувати конфлікти (M=3,52). Паралельне існування обох установок свідчить про амбівалентне сприйняття меморіальних комунікацій у суспільстві, втому від подій та особистий досвід, з яким стикається кожен індивідуально в рамках комунікації про війну.

Блок питань про національну ідентичність оцінювався за шкалою від 1 до 10. Результати демонструють виражений ceiling effect: більшість відповідей зосереджена у верхньому діапазоні шкали, що говорить про високу важливість національної ідентичності для респондентів в умовах триваючої війни.

Твердження	M	SD	Мед.	Діапазон
------------	---	----	------	----------

Важливість приналежності самосприйняття	нац. для	9,54	0,58	10	6-10
Практики → спільне майбутнє нації		8,53	1,14	9	7-10
Вплив війни на відчуття ідентичності		8,01	1,46	8	6-10
Єдність з українцями після початку повн. вторгнення		6,03	2,94	7	1-10
Практики → відчуття єдності з українцями		5,85	2,72	6	2-10

Таблиця 12. Описова статистика: блок «Національна ідентичність»

Примітка. Власні розрахунки на основі даних кількісного опитування (n=136) за 10-бальною шкалою.

Важливість національної приналежності для самосприйняття отримала найвищу оцінку серед усіх вимірювань у дослідженні (M=9,54; SD=0,58). Це підтверджує ключову тезу про важливість і центральну роль національної ідентичності для переважної більшості учасників. Вплив війни на відчуття ідентичності також оцінюється дуже високо (M=8,01), що свідчить про трансформативний ефект війни росії проти України на ідентифікаційні процеси. Дещо нижчі, але все одно позитивні показники зафіксовано для відчуття єдності з іншими українцями: M=6,03 після початку повномасштабного вторгнення та M=5,85 щодо впливу практик пам'яті про війну на це відчуття.

Частота емоційних реакцій при контакті з меморіальними матеріалами вимірювалась за п'ятиступеневою порядковою шкалою (1=«Ніколи», 2=«Рідко», 3=«Іноді», 4=«Часто», 5=«Дуже часто»).

Емоція	M	SD	Ніколи	Рідко	Іноді	Часто	Дуже часто
Вдячність	4,52	0,50	–	–	–	48,5%	51,5%
Гордість	3,57	1,03	–	11,0%	26,5%	35,3%	27,2%
Смуток	3,45	1,04	5,9%	10,3%	25,7%	44,1%	14,0%
Тривога	2,86	0,83	6,5%	33,9%	40,3%	16,9%	2,4%
Надія	2,26	0,77	17,6%	45,6%	33,8%	3,0%	–

Таблиця 13. Емоційні реакції на меморіальний контент

Примітка. Власні розрахунки на основі даних кількісного опитування (n=136).

Найчастішою емоційною реакцією, яку згадували респонденти, стала вдячність (M=4,52): респонденти відчують її часто або дуже часто, що свідчить про відчуття шани і поваги до меморіального контенту. Гордість (M=3,57) та смуток (M=3,45) наступні за частотою емоції, причому вони не є взаємовиключними: такий патерн відповідає концепції «скорботного патріотизму», що поєднує горе за втратами із почуттям національної гордості. Тривога (M=2,86) займає проміжне місце, тоді як надія (M=2,26) є найменш поширеною емоцією при контакті з меморіальним контентом.

Для дослідження взаємозв'язків між ключовими змінними використовувався коефіцієнт кореляції Спірмена (ρ).

Пара змінних	ρ	p	Рівень знач.
Надія ↔ Спільне майбутнє нації	+0,187	0,029	*
Важл. нац. ідент. ↔ Практики → єдність з укр.	+0,076	0,382	n.s.
Важл. нац. ідент. ↔ Спільне майбутнє	+0,052	0,550	n.s.
Важл. нац. ідент. ↔ Єдність після вторгнення	+0,047	0,586	n.s.
Важл. нац. ідент. ↔ Спільна пам'ять існує	+0,050	0,561	n.s.
Єдність сусп. ↔ Практики → єдність з укр.	-0,038	0,656	n.s.
Важл. нац. ідент. ↔ Вплив війни на ідент.	+0,074	0,389	n.s.
Важл. нац. ідент. ↔ Важливість збереження пам'яті	-0,017	0,841	n.s.
Передача пам'яті ↔ Спільне майбутнє	+0,054	0,532	n.s.
Гордість ↔ Важл. нац. ідент.	-0,016	0,852	n.s.
Смуток ↔ Спільна пам'ять	+0,025	0,769	n.s.

Таблиця 14. Кореляції Спірмена між ключовими змінними

Примітка. Власні розрахунки на основі даних кількісного опитування

($n=124-136$). Позначення рівнів значущості: $*p<0,05$; $**p<0,01$; $***p<0,001$; *n.s.* – статистично незначущо.

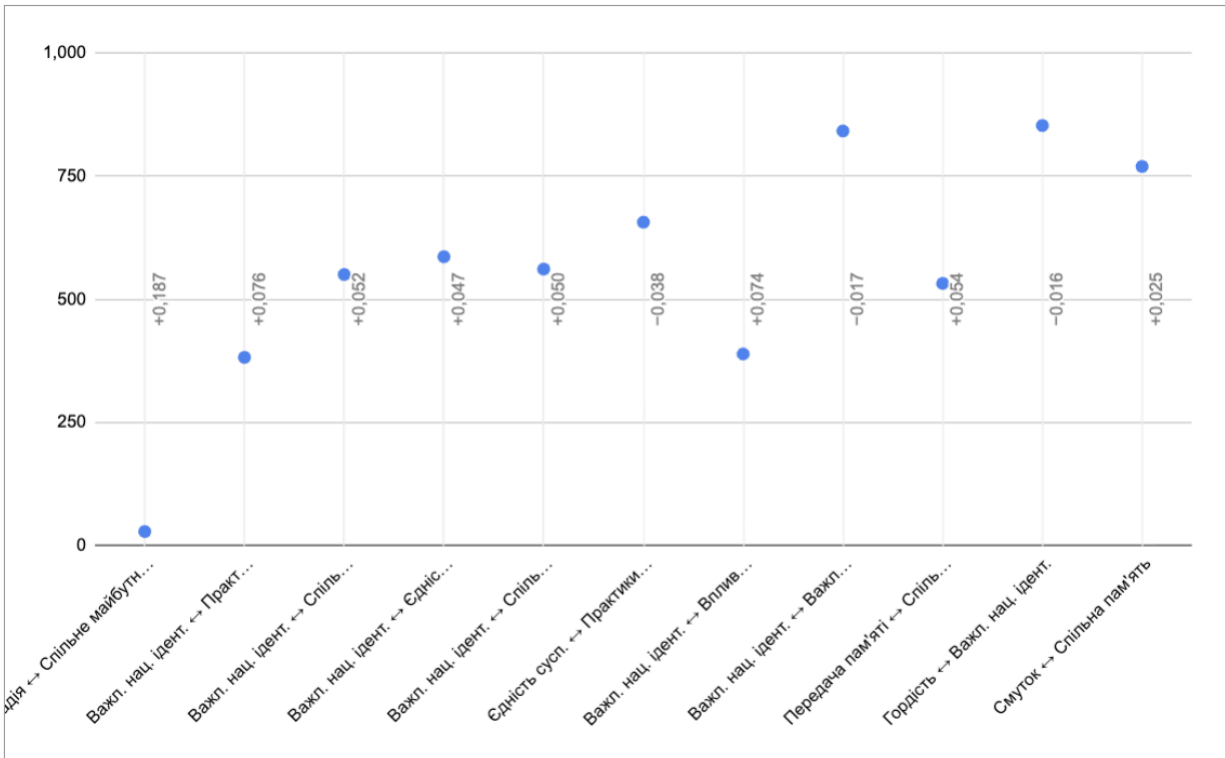

Рис. 3. Кореляція між рівнем надії та оцінкою впливу практик на спільне майбутнє нації

Примітка. Власні розрахунки на основі даних опитування. Статистично значущий зв'язок ($\rho=+0,187$; $p<0,05$).

Єдиним статистично значущим зв'язком виявилася кореляція між емоцією надії та оцінкою ролі меморіальних комунікацій у формуванні спільного майбутнього нації ($\rho=+0,187$; $p=0,029$) – це якісно видно на Рис. 3, згенерованому за допомогою програми Excel. Це означає, що люди, які частіше відчують надію при контакті з меморіальним контентом, схильні розуміти практики вшанування у більш значущому контексті в розрізі формування майбутнього.

Для перевірки відмінностей між різними соціальними групами-учасниками опитування застосовувався тест Краскела–Уолліса (Kruskal–Wallis H). Порівнювалися п'ять груп: цивільні ($n=75$), військовослужбовці ($n=15$), члени родин військових ($n=15$), члени родин загиблих ($n=15$) та активісти ($n=15$).

Показник	Цивільні	Військові	Родина військ.	Родина загиб.	Активісти
	$n=75$	$n=15$	$n=15$	$n=15$	$n=15$

Важл. нац. ідент. (1-10)	9,53	9,60	9,53	9,53	9,60; H=0,26
Практики - єдність (1-10)	5,81	5,87	6,33	5,67	5,80; H=0,66
Єдність після вторгн. (1-10)	5,97	6,33	6,33	5,53	6,27; H=1,08
Гордість (1-5)	3,52	3,67	3,60	3,53	3,60; H=0,36

Таблиця 15. Порівняння оцінок за соціальною роллю (тест Краскела–Уолліса)
Примітка. Власні розрахунки на основі даних кількісного опитування.

Статистично значущих відмінностей між соціальними групами за жодним із ключових показників не виявлено (усі $H < 1,1$; $p > 0,89$). Показники оцінки важливості національної ідентичності є практично ідентичними в усіх підгрупах ($M \approx 9,5-9,6$). Незначна описова тенденція до вищих показників відчуття єдності в групах військових та активістів ($M = 6,27-6,33$ проти 5,97 у цивільних) не досягає рівня статистичної значущості. Це означає, що респонденти наділяють національну ідентичність майже однаковою важливістю.

Аналіз результатів кількісного опитування дозволяє сформулювати такі ключові висновки.

По-перше, національна ідентичність є надзвичайно значущою для учасників дослідження. Показник її важливості ($M = 9,54/10$) є найвищим серед усіх вимірювань.

По-друге, меморіальні практики сприймаються переважно позитивно і функціонально. Респонденти вбачають у них інструмент формування єдності суспільства ($M = 4,52$) та розуміння спільного досвіду ($M = 4,02$). Водночас амбівалентний характер сприйняття фіксується у паралельному визнанні того, що практики можуть як зменшувати конфлікти ($M = 3,52$), так і підсилювати напругу ($M = 3,48$).

По-третє, домінуючою емоційною реакцією є вдячність ($M = 4,52$), яку поєднано з гордістю ($M = 3,57$) та смутком ($M = 3,45$).

По-четверте, єдиним статистично значущим кореляційним зв'язком є зв'язок між надією та оцінкою ролі практик у формуванні спільного майбутнього ($r = +0,187$; $p = 0,029$). Це вказує на те, що емоційна компонента (надія) є важливим предиктором позитивного ставлення до трансгенераційної функції пам'яті.

По-п'яте, відсутність статистично значущих міжгрупових відмінностей (за роллю, статтю за більшістю показників) може свідчити як про загальну

консолідацію суспільства навколо цінностей пам'яті та ідентичності в умовах війни, так і про обмеження вибірки (переважання цивільних, молодшого покоління та жінок). Ці висновки потребують верифікації через якісний етап дослідження.

Загальний профіль результатів підтверджує, що меморіальні комунікації є значущим простором конструювання національної ідентичності в умовах триваючого конфлікту, хоча механізми цього впливу складніші, ніж прямий лінійний зв'язок між контентом і ідентифікаційними установками.

2.1.3. Напівструктуровані глибинні інтерв'ю

Цільова вибірка напівструктурованих глибинних інтерв'ю становила n=10 респондентів. Учасники відбиралися цілеспрямовано для забезпечення глибини розуміння того, як різні аудиторії інтерпретують і декодують меморіальні повідомлення.

На якісний етап залучено 10 учасників, відібраних цілеспрямовано (purposive sampling) за принципом максимальної варіативності, щоб забезпечити різноманіття соціальних ролей, віку, регіону проживання і особистого досвіду щодо теми дослідження. Вибірка охопила людей з особистим досвідом втрати (n=3), людей, що взаємодіють з темою пам'яті через публічний простір, включно з тими, хто стикався з втратою у своїх близьких або друзів. Усі учасники пройшли попередній психологічний скринінг відповідно до протоколу дослідження, були проінформовані про можливість зупинити інтерв'ю в будь-який момент і надали поінформовану згоду. Кожен учасник, перед участю у безпосередньому інтерв'ю, проходив 10-хвилинний брифінг щодо теми інтерв'ю, щоб ухвалити рішення про власну участь або відмову. Учасники також були поінформовані про анонімізацію даних, а аудіозапис розмов в рамках інтерв'ю не вівся у зв'язку з використанням травмоінформованого підходу до дослідження. Щоб зафіксувати цитати та окремі відповіді, тези та ідеї, велися письмові нотатки.

ID	Вік	Стать	Регіон	Соціальна роль	Особистий досвід	Тривалість
I01	18-24	Ж	Центр	Цивільна	Є близькі у ЗСУ	~52 хв
I02	25-34	Ж	Захід	Цивільна	Немає прямого	~47 хв
I03	25-34	Ч	Центр	Активіст/-ка	Загинув/-ла близький/-а	~61 хв
I04	18-24	Ж	Північ	Цивільна	Немає прямого	~45 хв
I05	35-44	Ж	Схід	Цивільна	Переміщена особа	~55 хв
I06	25-34	Ч	Центр	Військовий/-ва	Бойовий досвід	~58 хв

I07	25-34	Ж	Центр	Цивільна	Загинув/-ла близький/-а	~49 хв
I08	35-44	Ж	Центр	Активіст/-ка	Є близькі у ЗСУ	~53 хв
I09	25-34	Ч	Південь	Цивільна	Немає прямого	~44 хв
I10	45-54	Ж	Центр	Цивільна	Загинув/-ла близький/-а	~57 хв

Таблиця 16. Характеристика вибірки глибинних інтерв'ю (n=10)

Примітка. Складено авторкою на основі даних якісного етапу дослідження. Дані деперсоналізовані; ID присвоєно після завершення збору даних. Детальна ідентифікаційна інформація не зберігається разом із нотатками.

Вибірка характеризується переважанням жінок (8/10). Три учасники мали безпосередній особистий досвід втрати (загибель близької людини).

Аналіз зібраних текстових нотаток здійснювався методом тематичного кодування (thematic analysis) за процедурою Braun & Clarke (2006): ознайомлення з даними, генерація первинних кодів, пошук тем, перегляд та визначення тем, іменування, написання звіту. Кодування проводилося вручну без використання програмного забезпечення зі штучним інтелектом, відповідно до вимог протоколу конфіденційності.

Найбільш спонтанно згаданою практикою меморіалізації респонденти називали хвилину мовчання (7 з 10 учасників). Хвилину мовчання згадували у відповідь на запитання «Яку практику пам'яті ви можете назвати?» без підказки з боку інтерв'юера. Водночас у розмові учасники згадували, що відчують хвилину мовчання як обов'язковий ритуал і не мають яскравого емоційного ставлення до цієї практики.

Всі 7 учасників, що згадали хвилину мовчання як практику пам'яті, наголошували, що дотримання загальнонаціональної хвилини мовчання для них є нормативним, хоча і не завжди викликає емоційну включеність, однак її недотримання натомість сприймається як порушення соціальної норми, порушення поваги до загиблих воїнів і викликає негативний відгук.

«Хвилина мовчання для мене не несе особливого емоційного навантаження, але якщо я бачу, що в магазині або десь її не дотримуються, для мене це критично. Це вже як норма, яка просто обов'язково має бути», – цитата респондента.

Ці тези підтверджують те, що хвилина мовчання функціонує як соціальна норма, порушення якої активує реакцію осуду, тоді як саме виконання ритуалу переживається більш нейтрально через «звичність». Таку динаміку можна інтерпретувати як ознаку успішної інституціоналізації практики: ритуал перейшов від стану «нового» (і тому емоційно насиченого) до стану «необхідного» (і тому нормативно закріпленого). Це підтверджується і

суспільною динамікою – на старті інтеграції хвилини мовчання у щодень українців у певній годині спричиняв публічну дискусію щодо доцільності такої акції, можливості вибору іншої години, яка не буде перетинатися з робочими годинами протягом дня. Натомість на сьогодні учасники дослідження підтверджують, що ритуал став частиною рутини і сприймається як норма.

Водночас респонденти, говорячи про хвилину мовчання у публічних місцях описують її як переживання з іншим емоційним фоном – активується відчуття колективної присутності та єдності, що є характеристикою F3-фрейму «Єдність», виявленого у контент-аналізі. У цьому контексті респонденти уточнювали щодо «публічних місць» і спільного переживання хвилини мовчання – більшість описала це як, наприклад, спільна хвилинка мовчання перед початком масової події, або ж на вулиці серед людей, що масово зупиняються, щоб вшанувати пам'ять.

8 з 10 учасників описали власні емоційні реакції на меморіальні комунікації через поєднання двох полюсів: скорботи (смуток, відчуття несправедливості, важкість) та позитивно забарвленої оцінки (вдячність, повага, відчуття авторитету загиблого). Ці реакції не завжди є послідовними, скоріше респонденти відмічають їх одночасними і природними у поєднанні.

Емоційна реакція	Опис учасників	Частота (з 10)
Смуток, відчуття важкості	Домінуюча первинна реакція; описується як «важко», «боляче», «стискається серце»	8 / 10
Вдячність, пошана	Відчуття поваги та вдячності до загиблого як до героя, що пожертвувала собою заради захисту	8 / 10
Відчуття несправедливості	Реакція на конкретні втрати	6 / 10
Відчуття гордості / авторитету	Сприйняття загиблого як героя	5 / 10
Емоційне перенасичення	Відчуття втоми від кількості трагедій	3 / 10
Відчуття колективної єдності	Виникає переважно у публічному просторі під час спільних ритуалів	4 / 10
Не вдалося описати емоції	Учасники описували реакцію як «дуже різну», «важко сформулювати»	2 / 10

Таблиця 17. Емоційні реакції учасників інтерв'ю на меморіальні комунікації
Примітка. Складено авторкою на основі результатів тематичного кодування глибинних інтерв'ю (n=10).

Двоє учасників не змогли чітко вербалізувати свої переживання, описували їх як «дуже різні та мінливі», що може свідчити про складний, неінтегрований емоційний досвід, особливо у тих, чия взаємодія з темою є менш регулярною або більш дистанційованою.

Емоційний профіль поєднання смутку і вдячності відповідає патерну «скорботного патріотизму», описаному у теоретичній рамці дослідження, і узгоджується з результатами кількісного опитування: у блоці емоцій домінують вдячність ($M = 4,52$) та поєднання гордості ($M=3,57$) і смутку ($M=3,45$).

Учасники з особистим досвідом втрати ($n=3$) демонструють відмінний рівень залученості до практик пам'яті. Для них меморіалізація набуває предметного виміру: відвідування кладовища, організація публічних прощань, річниці загибелі. Причому показово, що саме публічний, колективний вимір практики сприймається як терапевтично значущий.

«Я допомагав/-ла подрузі влаштовувати вечір пам'яті її чоловіка. Після загибелі це було велике прощання, нам було важливо розділити це на два етапи – публічний, де може бути багато людей, і закритий для близьких. Через рік, на річницю його загибелі, ми це робили знову вужчою спільнотою, щоб згадати про нього. Мені здається, що це підтримує близьких загублого, і вони починають відчувати, розуміти і вірити, що їхнього близького любили і поважали, поважають зараз і проявляють подяку», – цитата респондента.

Ця цитата підтверджує ключові функції публічної меморіалізації. По-перше, такий спосіб переживання втрати виконує функцію соціальної підтримки: близькі отримують підтримку спільноти. По-друге, вона виконує функцію розподілу горя між публічним і приватним просторами, що дозволяє регулювати емоційне навантаження.

Учасники з особистим досвідом втрати також надають особливого значення виокремленню військових поховань (наприклад, зонування на кладовищах тощо).

Три учасники без особистого досвіду втрати зазначили, що навіть незнайомі загиблі, комунікація пам'яті яких побудована на особистих деталях (ім'я, фото, біографія, цитата, залученість близьких), викликають значно сильніший емоційний відгук, ніж безособові меморіальні повідомлення. Це підтверджує наратив F1-фрейму «Героїзація» у контент-аналізі: найвищий емоційний відгук виникає на матеріали, де загиблий постає як конкретна особистість з індивідуальною долею, а також зміна тренду в сторону індивідуалізації цього фрейму.

Чотири учасники інтерв'ю описали відчуття колективної єдності у публічному просторі під час спільних меморіальних ритуалів як якісно відмінне від індивідуального переживання. Хвилина мовчання у публічному просторі (наприклад, під час мітингу, або просто в публічному місці) описується як момент спільності і визнання об'єднуючого контексту.

Важливо зазначити, що учасники також описали спільне переживання як таке, що пов'язане з відчуттям власної національної ідентичності. Цей зв'язок є концептуально значущим для перевірки гіпотези H1: він вказує на те, що колективні ритуали пам'яті можуть активувати ідентифікаційні процеси, хоча цей ефект не є автоматичним і залежить від індивідуального контексту переживання.

2.2. Результати емпіричного дослідження

Для комплексної перевірки висунутих гіпотез аналіз емпіричних даних здійснювався послідовно відповідно до змішаного дизайну дослідження. Нижче наведено результати контент-аналізу медіаматеріалів, якісного аналізу глибинних інтерв'ю та статистичного аналізу результатів опитування.

Перевірка гіпотез дослідження. Згідно з методологією підтверджувального дизайну, фінальним етапом аналізу є тестування гіпотез. Нульова гіпотеза (H0) передбачала відсутність значущого впливу меморіальних комунікацій на формування національної ідентичності.

Відповідно до змішаного дизайну дослідження, якісні дані інтерпретуються у зіставленні з результатами кількісного опитування (n=136) та контент-аналізу (n=268 одиниць). Тріангуляція дозволяє перевірити узгодженість висновків і уточнити межі їхнього узагальнення.

Тема / Змінна	Контент-аналіз (n=268)	Опитування (n=136)	Глибинні інтерв'ю (n=10)
Єдність як домінантний наратив	F3 «Єдність» – найчастіший фрейм (35,4%); пік у 2022 р. (46%)	Практики – єдність сусп.: M = 4,52 (max серед шкал 1-5)	4/10 описують публічні ритуали як момент «ми»; хвилина мовчання як спільна зупинка
Важливість нац. ідентичності	F4 «Тяглість» зростає у 2025-2026 (31%); Закон про нац. пам'ять	M=9,54/10 – найвищий показник; ceiling effect у всій вибірці	2/10 прямо пов'язують колективні ритуали з відчуттям нац. приналежності
Емоційний профіль: смуток + гордість/вдячність	F1 «Героїзація» (18,6%) і F2 «Віктимізація» (21,1%) присутні паралельно	Вдячність M=4,52; Гордість M=3,57; Смуток M=3,45 – три доміанти	8/10: одночасне переживання смутку і вдячності / поваги; «скорботний патріотизм»

Персоналізація → залученість	F1: найвища частка у Telegram (30%) – платформі особистих некрологів	39% обирають хвилину мовчання; формат прямо пов'язаний з особистою значущістю	6/10: персоналізований контент (ім'я, фото, деталі) = сильніший відгук
Хвилина мовчання – значущий формат	F3 домінує у Facebook/Instagram (56-61%); хвилина мовчання – типовий зміст	39% назвали хвилину мовчання найбільш значущим форматом (1-е місце)	7/10 назвали спонтанно; сприймається як норма і обов'язок
Амбівалентність: єднання та напруга	F5 «Інше» (3%); 24 % контенту описує практики як «суперечливі»	Практики = зменш. конфліктів M=3,52 vs. = підсил. напруги M=3,48	3/10 згадали відчуття перенасичення / втоми від меморіального контенту
Публічність прощань = соціальна підтримка	F3 «Єдність»: платформи Меморіал, КМВА – серія «разом пам'ятаємо»	Практики = розуміння досвіду один одного M=4,02	3/10 (з особистим досвідом): публічне прощання підтверджує визнання загиблого

Таблиця 18. Триангуляція ключових результатів трьох методів дослідження

Примітка. Узагальнено та складено авторкою на основі комплексного аналізу результатів контент-аналізу, опитування та глибинних інтерв'ю.

Зіставлення трьох методів дозволяє якісно узгодити між собою ключові висновки та результати дослідження. Єдність як провідна соціальна функція меморіальних практик фіксується у всіх трьох джерелах даних: на рівні публічних наративів (F3 «Єдність» – 35,4% у контент-аналізі), на рівні установок (M=4,52 у опитуванні) та на рівні суб'єктивного досвіду (колективні ритуали як «ми» в глибинних інтерв'ю). Подібна узгодженість є значущим аргументом на користь достовірності отриманих результатів.

За результатами трьох етапів дослідження отримано концептуально значущу відповідь на дослідницьке питання – підтвердження H1 на якісному та дескриптивному рівні. Контент-аналіз зафіксував, що домінуючим фреймом меморіальних комунікацій є F3 «Єдність» (35,4%), а наступним – F4 «Тяглість» (21,6%), фрейм, що прямо апелює до трансгенераційної передачі ідентичності. Опитування показало, що практики сприймаються як такі, що сприяють єдності суспільства (M=4,52) та формуванню спільного майбутнього нації (M=8,53/10). Якісні дані підтвердили, що колективні ритуали (хвилина мовчання у публічному просторі) суб'єктивно пов'язуються з відчуттям «ми» і, для частини учасників, – із відчуттям національної приналежності. Єдиний статистично значущий кореляційний зв'язок у кількісному блоці (надія – спільне майбутнє, $r=+0,187$; $p=0,029$) вказує на те,

що емоційна компонента меморіального контенту пов'язана з позитивним сприйняттям майбутнього нації. Майже всі учасники оцінили важливість національної ідентичності максимально ($M=9,54/10$; $SD=0,58$).

Отже, нульову гіпотезу (H_0) відхилено на якісному та дескриптивному рівні, через ceiling effect у залежній змінній. Повна статистична перевірка H_1 обмежена, що є само по собі субстантивним результатом. Отримані результати дають підстави прийняти альтернативну гіпотезу (H_1): комунікаційні наративи вшанування пам'яті про війну в Україні впливають на формування національної ідентичності, посилюючи відчуття єдності, емоційне осмислення досвіду та колективну солідарність.

Тріангуляція даних, отриманих трьома незалежними методами, послідовно спростовує нульову гіпотезу. Контент-аналіз ($n=268$) зафіксував наявність стійких масових ідентичнісних фреймів (єдність та тяглість) у публічному просторі. Глибинні інтерв'ю підтвердили, що ці фрейми успішно декодуються аудиторією і трансформуються у відчуття колективної згуртованості через ритуали (хвилина мовчання). Кількісне опитування емпірично довело, що абсолютна більшість респондентів наділяє національну ідентичність максимальною важливістю ($M=9,54$ з 10), а понад третина прямо визначає меморіальні комунікації як такі, що сприяють розумінню подій війни (34,6%), формують спільне бачення минулого (38,2%) та підсилюють відчуття єдності і національної приналежності.

РОЗДІЛ 3. ВИСНОВКИ ТА ДИСКУСІЯ

3.1. Ключові наукові висновки

1. Меморіальні комунікації функціонують не як причина, а як підтримувальне середовище національної ідентичності. В умовах активного збройного конфлікту ідентичність досягає рівня аксіологічної константи; практики пам'яті підтримують і відтворюють цю ідентичність, а не формують її з нуля.

2. Хвилина мовчання є найбільш успішно інституціоналізованою практикою: вона перейшла від статусу «нової» (і тому емоційно насиченої) до статусу «нормативної» (і тому морально обов'язкової). Її функція – не стільки емоційна активація, скільки регулярне відтворення соціальної норми вшанування.

3. Персоналізація є ключовим механізмом емоційної залученості: матеріали з конкретними деталями особи загиблого (ім'я, фото, біографія) генерують вищий емоційний відгук, ніж анонімні або узагальнені меморіальні повідомлення – незалежно від того, чи знайома людина особисто.

4. Провідним емоційним патерном є «скорботний патріотизм»: поєднання смутку і вдячності/гордості як одночасних реакцій на меморіальний контент – узгоджено зафіксований у всіх трьох методах.

5. Амбівалентність сприйняття є структурною ознакою, а не відхиленням: практики пам'яті одночасно сприймаються як інструмент єднання і як джерело напруги/перенасичення. Це відображає реальну складність суспільного ставлення до теми і потребує врахування у комунікаційних наративах.

6. Надія є емоційним містком між пам'яттю та майбутнім: єдиний значущий кореляційний зв'язок ($\rho = +0,187$; $p = 0,029$) вказує на те, що саме надія – а не гордість чи смуток – є емоцією, через яку меморіальні практики пов'язуються з уявленням про спільне майбутнє нації.

3.2. Відповіді на завдання дослідження

Завдання 1 (категоризація наративів): виконане. Контент-аналіз виявив чотири стійкі наративні фрейми: F1 Героїзація (18,3 %), F2 Віктимізація (21,3 %), F3 Єдність (35,4 %), F4 Тяглість (21,6 %). Домінуючим є F3. Динаміка фреймів є відносно стабільною протягом 2022–2026 рр. (всі χ^2 незначущі при $p > 0,25$), із дескриптивним піком F3 у 2022 р. (46 %) і його коливальною поведінкою впродовж наступних років. Найбільш значущою описовою тенденцією є зростання F1 Героїзація ($\rho = +0,90$) – від 13 % у 2022 до 21 % у

2026 р. Зростання F4 у 2026 р. (31 %) корелює з прийняттям інституційних рішень у сфері нац. пам'яті.

Завдання 2 (вплив на нац. ідентичність): виконане. Дескриптивні дані, якісні матеріали та єдиний значущий кореляційний зв'язок (надія ↔ спільне майбутнє) підтверджують, що меморіальні комунікації пов'язані з ідентифікаційними процесами через емоційний механізм – а не через безпосередній когнітивний вплив на рівень ідентичності.

Завдання 3 (роль практик у формуванні колективної пам'яті): виконане. Якісні дані підтвердили три ключові функції практик: нормативну (хвилина мовчання як соціальна норма), емоційно-терапевтичну (публічні прощання і вечори пам'яті як підтримка близьких) та інтеграційну (колективні ритуали як конструювання «ми»). Ці функції відповідають теоретичним концептам «комунікативної» та «культурної» пам'яті (Assmann, 1995; 2011).

3.3. Обмеження дослідження

Серед основних обмежень дослідження слід виокремити такі. По-перше, вибірка кількісного опитування характеризується вираженою гендерною асиметрією (73,5% жінок) та зміщенням до молодших вікових груп (18-24: 42,6%), що обмежує узагальнення на чоловічу аудиторію та старші покоління. По-друге, ceiling effect у змінній «важливість національної ідентичності» ($M=9,54/10$; $SD=0,58$) унеможливорює кореляційний аналіз у межах цієї вибірки – що само по собі є субстантивним результатом, але обмежує статистичну перевірку H1. По-третє, якісна вибірка ($n=10$) дозволяє виявити теми та механізми, але не претендує на кількісну репрезентативність.

Перспективними напрямками подальших досліджень є:

- лонгітюдне дослідження змін у меморіальних наративах і ідентифікаційних установках у динаміці після завершення активних бойових дій;
- порівняльне дослідження ефективності різних форматів меморіалізації (цифрові vs. фізичні) для різних соціальних груп;
- аналіз міжнародного досвіду постконфліктної меморіалізації та його імплікацій для формування державної політики пам'яті в Україні.

Результати проведеного емпіричного дослідження дозволяють зробити ґрунтовний висновок: комунікаційні наративи вшанування пам'яті про війну в Україні є потужним інструментом конструювання соціальної реальності та впливають як підтримувальне середовище на формування національної ідентичності. Тріангуляція даних, отриманих за допомогою контент-аналізу ($n=268$), глибинних інтерв'ю ($n=10$) та кількісного опитування ($n=136$), дозволила не лише спростувати нульову гіпотезу, а й розкрити специфічні механізми цього впливу в умовах триваючого збройного конфлікту.

Вписуючи отримані результати у ширшу академічну дискусію, варто зазначити, що вони емпірично підтверджують і водночас розширюють класичну теорію соціальної ідентичності (Tajfel & Turner, 1979) у контексті колективної загрози. Дослідження виявило, що український меморіальний дискурс зазнає певних еволюційних змін: якщо на початку повномасштабного вторгнення (2022 рік) фрейм гострої ситуативної єдності становив 46%, то у 2026 році він знижується до 24%, поступаючись місцем формуванню сталого меморіального наративу. Зокрема, помітно зростають наративи «героїзації» (від 13% у 2022 році до 21% у 2026 році) та «історичної тяглості» (від 25% у 2022 році до 31% у 2026 році). Це свідчить про перехід від реактивної консолідації до глибокого осмислення спільного минулого. Крім того, результати підтверджують концепції колективної пам'яті (Хальбвакс, Ассман) щодо ролі ритуалів: дані інтерв'ю засвідчили, що щоденні практики (наприклад, хвилина мовчання) діють як найефективніший якір для підтримання національної згуртованості на масовому рівні.

Аналізуючи отримані результати, варто наголосити на суттєвій розбіжності між зафіксованими комеморативними процесами та класичними теоріями культурної травми. Якщо фундатори травматичних студій, такі як J. Alexander (2004) або A. Neal (1998) розглядають меморіалізацію переважно як процес рефлексії, що розгортається у постконфліктний період для осмислення вже завершених історичних подій, тоді як дані цього дослідження розкривають принципово інший соціально-психологічний механізм. В українському контексті триваючої війни суспільство виступає не віддаленим реципієнтом пам'яті, а безпосереднім носієм і ретранслятором живого травматичного досвіду, який щодня продовжує накопичуватися. Відповідно, отримані результати емпірично підтверджують концепцію про те, що комеморативні практики в умовах війни перетворюються з інструменту згадування минулого на інструмент соціального виживання, консолідації та стійкості (resilience) тут і зараз (Asmolov & Asmolov, 2024).

Цей феномен «живої» пам'яті яскраво доводиться ставленням учасників дослідження до загальнонаціональної хвилини мовчання. Замість того, щоб бути виключно актом скорботи, цей щоденний ритуал функціонує як механізм активної підтримки колективної згуртованості в реальному часі. Дуже високі оцінки респондентів щодо того, що практики пам'яті сприяють єдності суспільства ($M=4,52$), а також домінування таких реакцій як вдячність ($M=4,52$) і гордість ($M=3,57$), свідчать про миттєву активацію соціальної ідентичності як ресурсу для подолання екзистенційної загрози. Це повністю узгоджується з висновками T. Cruwys et al. (2023) та M. van Dijke і M. Porpe (2022) щодо ролі ідентичності в умовах колективної небезпеки: спільне переживання травми через ритуали знижує відчуття ізоляції та мобілізує націю.

Крім того, значна частка фреймів «Єдності» (35,4%) та «Тяглості» (21,6%), зафіксована в контент-аналізі, підтверджує безпрецедентно пришвидшений перехід від «комунікативної» (живої, мінливої) до «культурної» (інституціоналізованої) пам'яті. Згідно з класичними працями А. Assmann (2008, 2011), такий перехід зазвичай потребує зміни поколінь або завершення епохи, однак в умовах російсько-української війни інституціоналізація відбувається паралельно з бойовими діями. Меморіальні наративи відразу інтегруються в національну ідентичність, про що свідчить максимальний рівень її значущості для респондентів ($M=9,54$ з 10) та її стійкість у різних соціальних групах. Таким чином, феномен «живої» пам'яті в Україні переосмислює академічну парадигму: меморіалізація виступає не наслідком травми, а активним способом її щоденного подолання шляхом солідаризації та спрямування суспільної оптики у спільне майбутнє нації. Водночас не можна повністю відкидати теоретичну рамку праць А. Assmann (2008, 2011), оскільки дане дослідження відбувається в умовах триваючої війни, погляд на меморіальні наративи і комунікації пам'яті після завершення війни потрібно буде досліджувати окремо, щоб підтвердити або спростувати формат інституціоналізації цих процесів.

Водночас дослідження має певні методологічні обмеження, які необхідно враховувати під час інтерпретації результатів. По-перше, гендерний розподіл валідованої вибірки опитування (73,5% жінок та 26,5% чоловіків) відображає різний рівень психологічної готовності респондентів до участі в обговоренні чутливих тем травми та втрат, а також меншу залученість чоловіків у дослідження, що може спричиняти певне зміщення в масових оцінках. По-друге, оскільки війна триває, зафіксовані комунікаційні патерни відображають динамічний зріз часу (2022-2026 років), а не остаточно сформовану постконфліктну культуру пам'яті.

Для подальших наукових розвідок перспективним вбачається лонгітюдне дослідження того, як довгостроково впливатиме на суспільство фрейм «віктимізації», а також порівняльний аналіз сприйняття меморіалів українцями, які залишилися всередині країни, та тими, хто набув статусу біженців за кордоном.

3.4. Пропоновані рекомендації

Практична та суспільна значущість отриманих результатів полягає у можливості їх застосування для формування етичних, травмоінформованих та ефективних політик пам'яті. Зважаючи на те, що абсолютна більшість респондентів високо оцінює важливість національної ідентичності ($M=9,54$ з 10) та понад 30% вбачають у меморіалах інструмент єдності та осмислення втрат, тоді як майже чверть опитаних (23,5%) фіксує втому від перенасичення

інформаційного простору, державним інституціям, медіа та громадським організаціям пропонуються такі рекомендації:

1. **Персоналізація наративу та поєднання індивідуального й колективного.** Оскільки значна частина опитаних (зокрема, більшість учасників глибинних інтерв'ю) першочергово виявляє сильніший емоційний відгук на меморіальні матеріали з детальним описом конкретної особистості, комунікаційні кампанії мають відходити від знеособленої статистики. Рекомендується будувати публічну пам'ять через розповіді про конкретні долі. Особисті історії ефективніше актуалізують повагу, тоді як їх інтеграція у великі публічні заходи створює міцне відчуття національної єдності.
2. **Інституціоналізація сталих меморіальних ритуалів.** Отримані дані доводять, що щоденні ритуали (як-от загальнонаціональна хвилина мовчання) є набагато стійкішими механізмами формування пам'яті, ніж разові емоційні або політичні кампанії. Державним та місцевим органам влади варто зосередитися на підтримці та масштабуванні таких регулярних, зрозумілих і тихих ритуалів, які формують звичку пам'яті без надмірної сенсорної перевантаженості.
3. **Застосування фрейму історичної тяглості.** Виявлений тренд на зростання фрейму тяглості свідчить про суспільний запит на розуміння поточних подій у ширшому історичному контексті. Комунікаторам варто проводити історичні паралелі між сучасними героями та попередніми поколіннями борців за незалежність, що сприяє глибшому вкоріненню національної ідентичності та активізації громадян.
4. **Диференціація комунікації та травмоінформований підхід.** Меморіальна комунікація не може бути універсальною. Різні соціальні групи (цивільні, ветерани, сім'ї загиблих) по-різному декодують ці повідомлення. Комунікаційні наративи повинні враховувати вразливість цільових аудиторій, уникати ретравматизації через надмірно натуралістичні візуальні матеріали та дозувати інтенсивність повідомлень, щоб запобігти ефекту емоційної втоми (вигорання), який уже спостерігається в частині суспільства. Ситуативні меседжі беззастережної «єдності» варто використовувати обережно, як інструмент кризової мобілізації, розуміючи, що в довгостроковій перспективі суспільство потребує складніших та глибших сенсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Alexander, J. C. (2004). Toward a theory of cultural trauma. In J. C. Alexander, R. Eyerman, B. Giesen, N. J. Smelser, & P. Sztopka (Eds.), *Cultural trauma and collective identity* (pp. 1–30). University of California Press.
2. Anderson, M., & Jiang, J. (2023). Social media use and news consumption during armed conflict. *Pew Research Center*.
3. Asmolov, G., & Asmolov, V. (2024). From communicative to cultural memory: Ukraine's wartime memorialization. *Memory Studies*, 17(2), 201–219.
4. Assmann, A. (2008). Communicative and cultural memory. In A. Bierl, A. Worthen, & F. J. R. T. (Eds.), *Cultural studies and the study of cultural memory* (pp. 109–118). University of Edinburgh Press.
5. Assmann, A. (2011). *Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge University Press.
6. Assmann, J. (1992). *Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. Beck.
7. Assmann, J. (1995). Collective memory and cultural identity. *New German Critique*, (65), 125–133.
8. Bastian, B., & Haslam, S. A. (2020). Exclusion and belonging: A social identity perspective on intergroup relations. *Current Opinion in Psychology*, 33, 156–160.
9. Bond, L., & Craps, S. (2020). *Memory unbound: Tracing the dynamics of memory studies*. Berghahn Books.
10. Boykoff, J., & Roberts, M. (2024). Digital memorialization on social media during the Ukraine war. *New Media & Society*, 26(3), 512–530.
11. Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
12. Breuer, A., & Schumacher, T. (2023). War communication in the digital age: Telegram, Instagram, and Facebook in Ukraine. *Journal of Communication*, 73(4), 456–475.
13. Brusenko, A. (2025). Травма-інформований підхід у роботі з внутрішньо переміщеними особами в Україні: Психологічні та соціальні аспекти [Trauma-informed approach with internally displaced persons in Ukraine]. *Archives of Clinical Psychology*, 8(2), 45–62.
14. Cienskowski, M., & Kowalski, R. (2024). Memory politics in international relations: The Russo-Ukrainian War. *ISAGS Quarterly*, 5(4), 1–20. <https://academic.oup.com/isagsq/article/5/4/ksaf109/8407547>

15. Cruwys, T., Stevens, M., & Greenaway, K. H. (2023). A social identity approach to understanding collective resilience. *British Journal of Social Psychology*, 62(1), 1–19.
16. Drury, J., & Reicher, S. (2023). Collective psychological empowerment in social movements: A social identity perspective. *Political Psychology*, 44(S1), 5–24.
17. Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51–58. <https://fbaum.unc.edu/teaching/articles/J-Communication-1993-Entman.pdf>
18. Erll, A. (2021). *Memory in culture* (2nd ed.). Palgrave Macmillan.
19. Eyerman, R. (2008). *Cultural trauma: Slavery and the formation of African American identity*. Cambridge University Press.
20. Gamson, W. A., & Modigliani, A. (1989). Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, 95(1), 1–37.
21. Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Harper & Row.
22. Halbwachs, M. (1925). *Les Cadres sociaux de la mémoire* [The social frameworks of memory]. Félix Alcan.
23. Halbwachs, M. (1950). *La Mémoire collective* [Collective memory]. Presses Universitaires de France.
24. Halbwachs, M. (1992). *On collective memory* (L. A. Coser, Trans.). University of Chicago Press. (Original work published 1980)
25. Haslam, S. A., Reicher, S. D., & Platow, M. J. (2020). *The new psychology of leadership: Identity, influence and power* (2nd ed.). Routledge.
26. Istomina, O., & Mykhailenko, N. (2024). Constructing Ukraine's public space through preserving the memory of war victims. *Society. Document. Communication*, 9(1), 48–58. <https://doi.org/10.69587/sdc/1.2024.48>
27. Jetten, J., Haslam, S. A., & Haslam, C. (2022). *The social cure: Identity, health and well-being*. Routledge.
28. Karatzogianni, A., & Koutsobina, T. (2024). Social media and collective mobilization during wartime: The Ukrainian case. *Information, Communication & Society*, 27(2), 234–252.
29. Karpova, O., & Melnyk, V. (2024). Psychological resources of resilience among veterans and their families in Ukraine. *Ukrainian Medical Science Journal*, 14(1), 67–82.
30. Korostelina, K. V., Sweigart, M. M., & Toal, G. (2025). Outgroup threat, complex identities, and attitudes toward war and peace in Ukraine. *Group Processes & Intergroup Relations*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/13684302251344532>

31. Kuzio, T. (2025). Decolonizing Kyiv's politics of memory: Russia's 2022 invasion and Ukrainian monuments. *Slavic Review*, 84(2), 312–335.
32. Lysenko, V., & Kovalchuk, I. (2023). Collective memory and national identity in wartime Ukraine. *Ukrainian Journal of Social Psychology*, 15(2), 78–95.
33. Making Cents International. (2023). Trauma-informed MERL learning brief for Ukraine
<https://makingcents.com/wp-content/uploads/2023/12/UKR-UNITY-Trauma-Informed-MERL-Learning-Brief.pdf>
34. Muminova, S., & Asaturov, S. (2025). Pedagogical approaches to working with collective memory in wartime. *Humanities Studies*, 13(4), 45–62.
<https://humstudios.com.ua/en/journals/tom-13-4-2025/pedagogichni-pidkho-di-do-roboti-z-kolektivnoyu-pam-yattyu-v-umovakh-viyni>
35. Neal, A. G. (1998). *National trauma and collective memory: Extraordinary events in the American experience*. M.E. Sharpe.
36. Neams, R., & Fielding, K. S. (2024). Social identity and collective action during national crisis. *Journal of Applied Social Psychology*, 54(2), 89–104.
37. Nightingale, M. J., & Hudson, K. (2024). Memory politics in transitional societies: Ukraine's post-2022 remembrance. *Journal of Communist Studies*, 40(1), 45–68.
38. Olick, J. K., & Robbins, J. (1998). Social memory studies: From "collective memory" to the historical sociology of mnemonic practices. *Annual Review of Sociology*, 24, 105–140. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.24.1.105>
39. Olick, J. K. (1999). Collective memory: The two cultures. *Sociological Theory*, 17(3), 333–348.
40. Pacholska, M., & Wagner, P. (2023). Memory politics in Latvia and Ukraine: Official narratives and public memory. *East European Politics*, 39(3), 345–367.
41. Padilla-Walker, L. M., & Christensen, K. J. (2021). Identity formation in adolescence and young adulthood during COVID-19. *Journal of Adolescence*, 87, 102–115.
42. Petrova, I., & Bondarenko, O. (2025). Digital memorialization practices on Instagram during the Ukraine war. *Digital Culture & Society*, 11(1), 45–67.
43. Popova, V. (2024). Civic participation and the urban politics of memorialization in post-Soviet Ukraine. *KSE Working Papers*.
https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/08/Memorials-and-Memory-Management_Popova-Vitalina.pdf
44. Scheufele, D. A. (1999). Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*, 49(4), 103–122.

45. Stets, J. E., & Burke, P. J. (2021). Identity theory and social identity theory: Integration and extensions. *Social Psychology Quarterly*, 84(3), 201–221.
46. Tajfel, H. (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. Academic Press.
47. Tajfel, H. (1981). *Human groups and social categories: Studies in social psychology*. Cambridge University Press.
48. Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.
49. Tajfel, H., Billig, M. G., Bundy, R. P., & Flament, C. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European Journal of Social Psychology*, 1(2), 149–178.
50. Turner, J. C. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Basil Blackwell.
51. Turner, J. C., Hogg, M. A., Oakes, P. J., Reicher, S. D., & Wetherell, M. S. (1987). *Rediscovering the social group: A self-categorization theory*. Basil Blackwell.
52. van Dijke, M., & Poppe, M. (2022). Social identity and national resilience under threat. *European Journal of Social Psychology*, 52(4), 678–695.
53. Wertsch, J. V. (2022). *Voices of collective remembering*. Cambridge University Press.
54. Yamchuk, T. (2025). The resilience of the student community in wartime. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*, 11(1), 19–31. <https://doi.org/10.52534/msu-pp1.2025.19>
55. Zaharova, L., & Petrenko, O. (2024). Mediatization of memory in the Russian-Ukrainian war. *Journal of Critical Psychology*, 18(2), 89–107. http://www.zhu.edu.ua/journal_cpu/index.php/der_sc/article/view/1187
56. Горноста́й, П. П. (2025). Історико-культурні передумови психологічної стійкості українців. *Political Psychology Journal*, 12(3), 23–41. <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/227>

ДОДАТКИ

Додаток А. Форма поінформованої згоди

ІНФОРМОВАНА ЗГОДА УЧАСНИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Вас запрошують взяти участь у науковому дослідженні в межах магістерської роботи, присвяченої аналізу комунікаційних практик меморіалізації війни в Україні та їхнього впливу на колективну пам'ять і національну ідентичність.

Мета дослідження

Метою дослідження є вивчення того, як меморіальні наративи та символічні комунікації сприймаються різними соціальними групами, а також їхнього психологічного впливу на національну ідентичність, емоційні реакції та міжгрупові установки.

Процедура участі

Ваша участь передбачає:

- участь у напівструктурованому інтерв'ю
- заповнення онлайн-опитувальника

Тривалість:

- інтерв'ю триває приблизно 45-60 хвилин;
- опитування триває 10-15 хвилин.

Деякі запитання можуть стосуватися особистого ставлення до війни, пам'яті, втрат і символів меморіалізації.

Добровільність участі

Ваша участь є **повністю добровільною**. Ви маєте право:

- відмовитися від відповіді на будь-яке запитання;
- припинити участь у дослідженні в будь-який момент без пояснення причин і без жодних негативних наслідків.

Потенційні ризики

Деякі питання можуть викликати емоційний дискомфорт. У разі виникнення таких емоцій інтерв'ю може бути негайно припинене, а вам буде запропонована інформація про психологічну підтримку.

Конфіденційність і захист даних

Усі зібрані дані:

- анонімізуються;
- зберігаються у зашифрованому вигляді;
- використовуються виключно з науковою метою.

Жодна інформація, яка дозволяє ідентифікувати вас особисто, не буде оприлюднена.

Участь у дослідженні не передбачає матеріальної винагороди та не несе прямих особистих вигод для учасника.

Підтвердження згоди

Я підтверджую, що:

- отримав(ла) достатню інформацію про дослідження;
 - усвідомлюю можливі ризики;
 - добровільно погоджуюся на участь.
-
- Я погоджуюся на участь у дослідженні

Підпис учасника дослідження

Контакт дослідника: Рита Алексєйченко, rflomboim@kse.org.ua

Додаток Б. Критерії відбору респондентів та оцінка «психологічної готовності»

Загальні критерії включення у дослідження:

- вік: 18 років і старше;
- проживання в Україні або досвід проживання в Україні після 2022 року;
- здатність надати усвідомлену інформовану згоду;
- відсутність ознак гострого психологічного дистресу на момент участі.

Критерії виключення:

- поточне перебування у кризовій ситуації (гостра втрата, панічні атаки, суїцидальні думки);
- відчутна емоційна нестабільність під час скринінгу.

Оцінка психологічної готовності (попередній скринінг)

Перед участю респондентам пропонується короткий блок самоперевірки:

- «Чи відчуваєте ви, що зараз можете говорити про тему війни без значного емоційного перевантаження?»
- «Чи відчували ви сильний дистрес, пов'язаний із темами пам'яті або втрат, протягом останнього місяця?»
- «Оцініть за шкалою від 1 до 10 свою готовність говорити про тему війни без значного емоційного перенавантаження, де 1 – «не відчуваю емоційного перенавантаження», а 10 – «відчуваю гостре емоційне перенавантаження від теми війни і втрати»».

У разі негативних відповідей і оцінки 6+ по шкалі участь **не рекомендується**.

Додаток В. Анкета для кількісного опитування

Опитування в рамках дослідження на тему «Комунікаційні наративи вшановування пам'яті про війну в Україні як чинники формування національної ідентичності».

Дослідження схвалено етичною комісією Національної психологічної асоціації України – протокол №7/26 від «16» березня 2026 р.

Мета дослідження

Визначити комунікаційні наративи вшановування пам'яті про війну в Україні, їхній вплив та чинники формування національної ідентичності. Ми хочемо вивчити, як меморіальні наративи та символічні комунікації сприймаються різними соціальними групами, а також їхній психологічний вплив на ідентичність, емоційні реакції та міжгрупові установки.

Ваша участь є **повністю добровільною**. Ви маєте право:

- відмовитися від відповіді на будь-яке запитання;
- припинити участь у дослідженні в будь-який момент без пояснення причин і без жодних негативних наслідків.

Деякі питання можуть викликати емоційний дискомфорт. У разі виникнення таких емоцій ви можете негайно припинити проходження опитування.

Конфіденційність і захист даних. Жодна інформація, яка дозволяє ідентифікувати вас особисто, не буде оприлюднена. Ми не збираємо пошти, імена та інші дані, які дозволяють вас ідентифікувати. Усі зібрані дані:

- анонімізуються;
- зберігаються у зашифрованому вигляді;
- використовуються виключно з науковою метою.

Участь у дослідженні не передбачає матеріальної винагороди та не несе прямих особистих вигод. Проте ваші відповіді допоможуть сформувати коректні комунікаційні наративи для формування національної ідентичності.

При відчутті дискомфорту під час проходження опитування ви можете звернутися до безкоштовних ліній підтримки. **Контакти психологічної допомоги:**

- Лінія Національної психологічної асоціації: 0 800 100 102 (з 10:00 до 20:00 щодня).

- Лінії Київського міського центру психолого-психіатричної допомоги при станах душевної кризи: (044) 456 17 02, (044) 456 17 25.
- Національна лінія з питань профілактики самогубств та підтримки психічного здоров'я Lifeline Ukraine: 7333.

Дослідження проводить студентка Київської школи економіки Рита Алексейченко (rflomboim@kse.org.ua), студентка магістерської програми з соціальної психології, під науковим керівництвом Антона Лягуші, кандидата історичних наук, декана факультету магістерських соціальних та гуманітарних студій, доцента.

C1. Оцініть, наскільки зараз ви готові говорити про тему війни без значного емоційного перевантаження:

[1 2 3 4 5 6 7 8 9 10]

(1 – немає перевантаження; 10 – гостре перевантаження)

C2. Чи відчували ви сильний емоційний дистрес, пов'язаний із темою війни або втрат, протягом останнього місяця?

☐ Ні

☐ Так

☐ Важко відповісти

△ Якщо ви відповіли «Так» – ми рекомендуємо зупинитися й за потреби звернутися до фахівця.

БЛОК 1. ДЕМОГРАФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

1. Ваш вік:

☐ 18–24

☐ 25–34

☐ 35–44

☐ 45–54

☐ 55 і старше

☐ Не хочу відповідати

2. Стать:

- ☐ Жінка
- ☐ Чоловік

3. У якому регіоні ви проживаєте?

- ☐ Центр України
- ☐ Захід України
- ☐ Північ України
- ☐ Схід України
- ☐ Південь України
- ☐ Тимчасово проживаю закордоном
- ☐ Не хочу відповідати

4. Тип населеного пункту:

- ☐ Велике місто
- ☐ Маленьке місто
- ☐ Село/селище
- ☐ Інше
- ☐ Не хочу відповідати

5. Чи стосується вас особисто досвід, пов'язаний із війною?

(Можна обрати декілька варіантів)

- ☐ Маю близьких, які брали / беруть участь у бойових діях
- ☐ Брав/-ла (або беру) участь у бойових діях
- ☐ Проживав/-ла в зоні бойових дій
- ☐ Був/-ла змушений/-на змінити місце проживання
- ☐ Важко відповісти
- ☐ Не хочу відповідати

6. Ваша соціальна роль:

- ☐ Цивільний/-на
- ☐ Військовий/-ва
- ☐ Член/-киня родини військового/-вої
- ☐ Член/-киня родини загиблого/-ї
- ☐ Активіст/-ка
- ☐ Не хочу відповідати

БЛОК 2. МЕДІАКОНТАКТ З МЕМОРІАЛЬНИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ

7. Як часто ви стикаєтеся з матеріалами, пов'язаними з вшануванням пам'яті про війну?

- ☐ Дуже часто (щодня або кілька разів на день)
- ☐ Часто (кілька разів на тиждень)
- ☐ Іноді (кілька разів на місяць)
- ☐ Рідко
- ☐ Ніколи

8. Де ви найчастіше зустрічаєте такі матеріали?

(Можна обрати декілька варіантів)

- ☐ У новинах, медіа
- ☐ У соціальних мережах
- ☐ У публічних просторах (на вулицях, білбордах тощо)
- ☐ На меморіальних заходах
- ☐ У кінотеатрах
- ☐ Інше

9. Які формати вшанування ви вважаєте найбільш значущими особисто для вас?

- ☐ Хвилина мовчання
- ☐ Цифрові меморіали
- ☐ Фізичні меморіали (пам'ятники, білборди тощо)
- ☐ Інше

10. Меморіальні комунікації для вас...

(Оберіть усі твердження, з якими ви погоджуєтесь)

- ☐ ...допомагають мені краще розуміти події війни
- ☐ ...сприяють відчуттю єдності з іншими людьми
- ☐ ...формують спільне бачення минулого
- ☐ ...впливають на моє відчуття приналежності до України
- ☐ ...допомагають осмислювати втрати
- ☐ ...викликають у мене сильні емоції
- ☐ ...іноді викликають втому або перенасичення
- ☐ ...іноді виглядають суперечливими або неоднозначними
- ☐ Інше

БЛОК 3. КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ І МЕМОРІАЛЬНІ ПРАКТИКИ

Оцініть кожне твердження за шкалою від 1 до 5 (1 – зовсім не згоден/-а; 5 – повністю згоден/-а).

11. Я відчуваю, що існує спільна пам'ять про війну в українському суспільстві

[1 2 3 4 5] *(1 – зовсім не згоден/-а; 5 – повністю згоден/-а)*

12. Для мене важливо зберігати пам'ять про події війни

[1 2 3 4 5] *(1 – зовсім не згоден/-а; 5 – повністю згоден/-а)*

13. Меморіальні практики допомагають передавати пам'ять наступним поколінням

[1 2 3 4 5] *(1 – зовсім не згоден/-а; 5 – повністю згоден/-а)*

14. Чи згодні ви з твердженням, що меморіальні практики сприяють єдності суспільства?

[1 2 3 4 5] *(1 – зовсім не згоден/-а; 5 – повністю згоден/-а)*

15. Чи згодні ви з твердженням, що меморіальні практики допомагають людям краще розуміти досвід один одного?

[1 2 3 4 5] *(1 – зовсім не згоден/-а; 5 – повністю згоден/-а)*

16. Чи згодні ви з твердженням, що меморіальні практики можуть зменшувати конфлікти між людьми?

[1 2 3 4 5] *(1 – зовсім не згоден/-а; 5 – повністю згоден/-а)*

17. Чи згодні ви з твердженням, що меморіальні практики іноді можуть підсилювати напругу у суспільстві?

[1 2 3 4 5] *(1 – зовсім не згоден/-а; 5 – повністю згоден/-а)*

БЛОК 4. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Оцініть кожне твердження за шкалою від 1 до 10.

18. Наскільки важливою для вашого самоприйняття є ваша приналежність до української нації?

[1 2 3 4 5 6 7 8 9 10] *(1 – зовсім не важливо; 10 – надзвичайно важливо)*

19. Війна вплинула на моє відчуття ідентичності

[1 2 3 4 5 6 7 8 9 10] *(1 – зовсім не вплинула; 10 – суттєво вплинула)*

20. Чи відчуваєте ви, що спільні практики вшанування пам'яті підсилюють вашу єдність з українцями?

[1 2 3 4 5 6 7 8 9 10] *(1 – зовсім не підсилюють; 10 – дуже сильно підсилюють)*

21. Чи згодні ви з твердженням: «Меморіальні комунікації допомагають нам як нації мати спільне майбутнє»?

[1 2 3 4 5 6 7 8 9 10] (1 – зовсім не згоден/-а; 10 – повністю згоден/-а)

22. Я відчуваю більше єдності з іншими українцями після початку повномасштабного вторгнення

[1 2 3 4 5 6 7 8 9 10] (1 – зовсім не відчуваю; 10 – відчуваю дуже сильно)

БЛОК 5. ЕМОЦІЙНІ РЕАКЦІЇ

Як часто ви відчуваєте кожен з наведених емоцій, коли стикаєтеся з матеріалами про пам'ять про загиблих або вшанування пам'яті про війну? (Ніколи / Рідко / Іноді / Часто / Дуже часто)

23. Смуток

☐ Ніколи ☐ Рідко ☐ Іноді ☐ Часто ☐ Дуже часто

24. Гордість

☐ Ніколи ☐ Рідко ☐ Іноді ☐ Часто ☐ Дуже часто

25. Тривогу

☐ Ніколи ☐ Рідко ☐ Іноді ☐ Часто ☐ Дуже часто

26. Надію

☐ Ніколи ☐ Рідко ☐ Іноді ☐ Часто ☐ Дуже часто

27. Вдячність

☐ Ніколи ☐ Рідко ☐ Іноді ☐ Часто ☐ Дуже часто

Дякуємо за участь у дослідженні.

Якщо під час заповнення анкети ви відчули емоційний дискомфорт, це є нормальною реакцією на складну тему.

За потреби ви можете звернутися за психологічною підтримкою:

- Лінія Національної психологічної асоціації: 0 800 100 102
- Лінія Київського міського центру психолого-психіатричної допомоги при станах душевної кризи: (044) 456 17 02, (044) 456 17 25

- Національна лінія з питань профілактики самогубств та підтримки психічного здоров'я Lifeline Ukraine: 7333

Дякуємо за ваш внесок у дослідження.

Додаток Г. Гайд напівструктурованого інтерв'ю

Гайд розроблено відповідно до дослідницької рамки та спрямований на виявлення особистого суб'єктивного сприйняття меморіальних комунікацій, їхнього емоційного впливу та ролі у формуванні відчуття національної ідентичності. Питання побудовано за принципом від загального до конкретного: від особистого досвіду – до оцінки ритуальних практик і їхнього зв'язку з національною належністю. Тривалість інтерв'ю – 45-60 хвилин.

Блок А. Особистий досвід з комунікаціями пам'яті

A1. Розкажіть про свій досвід взаємодії з комунікаціями пам'яті про війну або про загиблих захисників. Які ситуації або повідомлення запам'яталися вам найбільше?

A2. Де ви найчастіше зустрічаєте такі комунікації – у яких просторах, на яких платформах або у яких форматах?

A3. Як ви особисто визначаєте поняття «практики меморіалізації»? Що, на вашу думку, є практикою вшанування пам'яті про загиблих?

Блок Б. Емоційні реакції на меморіальні комунікації

B1. Які емоції ви відчуваєте, коли стикаєтеся з комунікаціями, пов'язаними з пам'яттю про загиблих або з вшануванням їхньої пам'яті?

B2. Чи відрізняються ваші емоційні реакції залежно від формату: наприклад, при перегляді фото або статті про незнайомого загиблого – порівняно з участю у масовому публічному заході (мітингу, церемонії)?

B3. Які місця, присвячені пам'яті про війну (меморіали, алеї, стіни пам'яті, військові кладовища), викликають у вас найсильніший емоційний відгук? Опишіть, які саме емоції це викликає.

Блок В. Хвилина мовчання як щоденний ритуал

V1. Що ви відчуваєте о 9:00 ранку, коли починається загальнонаціональна хвилина мовчання, якщо ви перебуваєте у звичному для себе щоденному графіку (на роботі, вдома, у транспорті)?

V2. Як змінюється ваше переживання хвилини мовчання, якщо ви перебуваєте у публічному місці разом з іншими людьми? Чи відчуваєте ви щось відмінне від ситуації наодинці?

V3. Якщо ви помічаєте, що хвилину мовчання не дотримуються (у магазині, закладі, публічному просторі) – як ви на це реагуєте? Що для вас означає це недотримання?

Блок Г. Персональні та колективні практики пам'яті

Г1. Якщо у вас або людей, близьких до вас, є особистий досвід втрати (загибель близької людини, знайомого), чи змінив цей досвід ваше ставлення до практик пам'яті?

Г2. Чи вважаєте ви важливим публічно комунікувати пам'ять про конкретну загиблу людину (прощання, вечори пам'яті, публікації)? Що це дає – для близьких, для спільноти?

Г3. Як ви ставитеся до практик виокремлення військових поховань (спеціальне зонування, позначення на кладовищах)? Що для вас символізує така форма вшанування?

Блок Д. Зв'язок меморіальних практик і національної ідентичності

Д1. Чи відчуваєте ви зв'язок між практиками вшанування пам'яті та відчуттям єдності з іншими українцями? Як би ви його описали?

Д2. Чи вважаєте ви, що меморіальні практики є важливими для формування того, ким ми є як нація? Що саме, на вашу думку, вони формують або підтримують?

Д3. Як змінилося ваше відчуття себе як українця/-ки після початку повномасштабного вторгнення? Чи пов'язуєте ви цю зміну з практиками пам'яті?

Примітка до гайду: Блок Г (питання Г1-Г3) є чутливим і ставиться лише після отримання явної згоди учасника. Питання можуть бути пропущені без пояснення причини. Порядок блоків може змінюватися залежно від ходу розмови; гайд є орієнтиром, а не жорстким сценарієм.